Revista Catalana de Dret Privat [Societat Catalana d'Estudis Jurídics], vol. 31 (2025), p. 45-81
ISSN: 2013-9993
https://revistes.iec.cat/index.php/RCDP / DOI: 10.2436/20.3004.02.215
Data de lliurament: 25 de juny de 2026. Data d'acceptació: 12 de juliol de 2026

LA COOPERATIVA AGRÀRIA DAVANT L'ENVELLIMENT DELS SEUS SOCIS: POTENCIALITATS I LÍMITS DEL DRET COOPERATIU CATALÀ

Anna García Companys
Professora lectora de dret mercantil
Universitat de Lleida

Resum

Les cooperatives agràries catalanes estan cridades a exercir un rol rellevant davant l'envelliment progressiu dels seus membres, d'acord amb el marc jurídic establert en la Llei 12/2015, del 9 de juliol, de cooperatives, de Catalunya. Aquest fenomen demogràfic estructural, que incideix de manera particularment acusada en el sector agrari, obliga a replantejar el paper tradicional que han tingut aquestes entitats de l'economia social i a explorar les potencialitats jurídiques davant l'increment sostingut de la longevitat de la seva base social.

En aquest context, les cooperatives agràries hauran de conciliar dos objectius aparentment diferents però complementaris: d'una banda, assegurar la continuïtat de l'activitat agrària vinculada a l'entitat, a fi de preservar-ne la capacitat productiva i la posició competitiva en el mercat; de l'altra, articular en el si de l'entitat mecanismes adequats a les necessitats dels socis de major edat, tant durant la vigència de la seva condició de socis comuns com en el moment en què, per raó d'edat o de jubilació, cessen en el desenvolupament de l'activitat cooperativitzada principal.

Amb aquesta doble finalitat, en el present treball s'analitzaran els instruments jurídics que habiliten les cooperatives agràries catalanes per a donar resposta a aquesta nova realitat socioeconòmica, així com els límits normatius que condicionen la seva actuació.

Paraules clau: cooperatives agràries, envelliment, relleu generacional, continuïtat, economia social, dret cooperatiu català.

LA COOPERATIVA AGRARIA ANTE EL ENVEJECIMIENTO DE SUS SOCIOS: POTENCIALIDADES Y LÍMITES DEL DERECHO COOPERATIVO CATALÁN

Resumen

Las cooperativas agrarias catalanas están llamadas a desempeñar un papel relevante ante el envejecimiento progresivo de sus miembros, a la luz del marco jurídico establecido en la Ley 12/2015, de 9 de julio, de cooperativas, de Cataluña. Este fenómeno demográfico estructural, que incide de manera particularmente acusada en el sector agrario, obliga a replantear el papel tradicional que han tenido estas entidades de la economía social y a explorar las potencialidades jurídicas ante el incremento sostenido de la longevidad de su base social.

En este contexto, las cooperativas agrarias deberán conciliar dos objetivos aparentemente distintos pero complementarios: por un lado, asegurar la continuidad de la actividad agraria vinculada a la entidad, a fin de preservar su capacidad productiva y su posición competitiva en el mercado; por otro, articular en el seno de la entidad mecanismos adecuados a las necesidades de las personas socias de mayor edad, tanto durante la vigencia de su condición de socios comunes como en el momento en que, por razón de edad o jubilación, cesan en el desarrollo de la actividad cooperativizada principal.

Con esta doble finalidad, en el presente trabajo se analizarán los instrumentos jurídicos que habilitan a las cooperativas agrarias catalanas para dar respuesta a esta nueva realidad socioeconómica, así como los límites normativos que condicionan su actuación.

Palabras clave: cooperativas agrarias, envejecimiento, relevo generacional, continuidad, economía social, derecho cooperativo catalán.

AGRICULTURAL COOPERATIVES FACING THE AGING OF THEIR MEMBERS: POTENTIAL AND LIMITATIONS OF CATALAN COOPERATIVE LAW

Abstract

Catalan agricultural cooperatives are called upon to play a significant role in addressing the progressive ageing of their members, considering the legal framework established by Law 12/2015 of 9 July on cooperatives of Catalonia. This structural demographic phenomenon, which has a particularly pronounced impact on the agricultural sector, calls for a rethinking of the traditional role of these social economy entities and an exploration of the legal avenues available in response to the increasing longevity of their membership base.

In this context, agricultural cooperatives must reconcile two seemingly distinct yet complementary objectives. On the one hand, they must ensure the continuity of the agricultural activity linked to the entity, to preserve its productive capacity and competitive position in the market. On the other, they must put in place arrangements suited to the needs of older members, both while these members retain their status as ordinary members and at the point when, by reason of age or retirement, they cease to carry out the cooperative's core, member-based activity.

With this twofold aim, this paper examines the legal instruments that enable Catalan agricultural cooperatives to respond to this new socio-economic reality, as well as the regulatory limits that condition their action.

Keywords: agricultural cooperatives, ageing, generational renewal, continuity, social economy, Catalan cooperative law.

Sumari: 1. Introducció; 2. Marc jurídic del cooperativisme agrari català; 2.1. La cooperativa agrària en la Llei de cooperatives: definició, objecte i règim jurídic; 2.2. Els principis cooperatius com a marc axiològic davant de l'envelliment de la base social; 2.3. Els òrgans socials i l'impacte de l'envelliment en la governança cooperativa; 3. Envelliment de la base social cooperativa i falta de relleu generacional; 3.1. Dimensions i efectes de l'envelliment de la base social cooperativa; 3.2. Les causes de la manca de relleu generacional en les cooperatives agràries; 4. Respostes de l'ordenament jurídic cooperatiu davant l'augment de la longevitat dels seus membres: compatibilitat entre manteniment de la producció i acompanyament als socis; 4.1. L'activitat principal i l'activitat accessòria en les cooperatives agràries: un ventall de possibilitats; 4.2. Cooperatives integrals o rurals; 4.3.La gestió cooperativa

de les explotacions agràries davant el cessament dels socis; 4.4. Seccions en la cooperativa agrària; 4.5. Tipologies de socis; 4.6. Règim econòmic cooperatiu: potencialitats del fons d'educació i promoció cooperatives; 4.6.1. Les aportacions al capital social i la seva transcendència davant l'envelliment de la base social; 4.7. Relleu intrafamilar de l'article 112 de la Llei de cooperatives; 4.8. Estructures empresarials, intercooperació i mecanismes d'integració cooperativa; 4.8.1. Nivells de col·laboració i integració cooperativa; 4.8.2. Els convenis intercooperatius de l'article 141 de la LCCAT; 4.8.3. La intercooperació amb cooperatives d'habitatge; 4.8.4. La creació d'entitats jurídiques complementàries; 5. Reflexions i conclusions; 6. Bibliografia.

1. INTRODUCCIÓ

El sector agrari europeu i estatal opera en un entorn d'alta incertesa i de canvis constants.[1] Es troba, a més, immers en un procés d'envelliment[2] progressiu de la població activa agrària.[3] Aquesta tendència demogràfica, acompanyada d'una reducció sostinguda del nombre d'explotacions i d'una incorporació limitada de noves generacions al sector, genera múltiples implicacions a diferents nivells, tant en termes de capacitat productiva com d'equilibri territorial i sostenibilitat.

En l'àmbit territorial català, les dades oficials confirmen aquesta dinàmica. Segons el Departament d'Acció Climàtica, Alimentació i Agenda Rural, l'any 2024 existien a Catalunya 45.363 explotacions agrícoles, de les quals aproximadament el 32,60 % eren gestionades per titulars de més de seixanta-cinc anys, mentre que només un 12,28 % corresponien a titulars menors de quaranta-un anys.[4] Paral·lelament, entre els anys 2015 i 2024 el nombre total d'explotacions es va reduir en més de deu mil unitats,[5] fet que il·lustra l'intens procés de contracció estructural del sector.

1. Yolanda Montegut, Antoni Colom i Manel Plana-Farran, «Las cooperativas agrarias centenarias en Catalunya: características y contribución a los ODS», *CIRIEC-España. Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa* (València), vol. 110 (2024), p. 129-161, esp. p. 135.

2. María Blasco i Julio Pérez Díaz, *Envejecimiento*, Madrid, Catarata, 2011, p. 39. Sobre el concepte d'*envelliment*, el terme fa referència a l'agregat poblacional, no al de les persones que el componen, ja que si s'entengués que envelleixen les persones que integren les poblacions, això ja ocorria quan la piràmide poblacional no canviava de forma i l'edat mitjana no augmentava. Les persones han envellit sempre i de la mateixa manera, «un any d'edat per cada any de calendari», però l'envelliment poblacional no té res a veure amb això.

3. La Unió Europea s'ha fixat l'objectiu de duplicar la proporció de joves agricultors abans del 2040 i ha integrat aquesta prioritat en una estratègia més àmplia orientada a construir un sector agrari més innovador, resilient i sostenible, amb implicacions directes en el disseny de les polítiques públiques i dels instruments jurídics, incloent-hi el dret cooperatiu. European Comission, Directorate-General for Agriculture and Rural Development, «Generational renewal in agriculture», a *Overview of the vision for agriculture and food* (en línia), disponible a: https://agriculture.ec.europa.eu/overview-vision-agriculture-food/generational-renewal_en.

4. És a dir, només un de cada deu titulars d'explotacions té menys de quaranta-un anys, una dada que confirma les dificultats en el relleu generacional i alerta sobre la necessitat d'incentivar la incorporació de joves al sector per a garantir-ne la continuïtat.

5. Dades extretes de l'Observatori Agroalimentari, Rural i Ambiental del Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació: https://agricultura.gencat.cat/ca/departament/observatori-agroambiental/actualitat/Consulta-la-visualitzacio-de-dades-sobre-les-explotacions-agricoles-a-Catalunya.

Aquest envelliment dels titulars d'explotacions agràries, associat a l'augment generalitzat de l'esperança de vida[6] i a la manca de relleu generacional,[7] no afecta únicament les explotacions agràries a títol individual. Les seves conseqüències es projecten sobre les cooperatives agràries[8] com a organitzacions que articulen la producció i la comercialització agrària d'aquestes explotacions.[9] La seva base social està formada per un conjunt d'individus amb

6. L'any 1900 l'esperança de vida era de 34 anys a Espanya (en alguns indrets d'Europa ja superava els 50). Actualment l'esperança de vida a Espanya ha arribat al seu màxim històric. Per als homes ha arribat als 81 anys i per a les dones als 86, segons dades oficials de l'Institut Nacional d'Estadística de l'any 2023: www.ine.es/ss/Satellite?L=es_ES&c=INESeccion_C&cid=1259926380048&p=1254735110672&pagename=ProductosYServicios%2FPYSLayout&param1=PYSDetalle&param3=1259924822888.

7. En la literatura apareixen diferents definicions de *relleu generacional*, tot i que no sempre són coincidents. Perrachon ho defineix com el procés de traspassar en vida, o no, l'herència (capital i béns) i la successió (el poder i la gerència) a la nova generació, i Avellán i Hernández ho descriu com el traspàs de la direcció d'una empresa d'una generació a una altra perquè es mantingui operativa. Per la seva banda, en l'àmbit agrari en concret, la Fundación Alternativas assenyala que el relleu generacional es pot dur a terme mitjançant dos perfils de persones: les hereves de les explotacions i les noves que s'incorporen a l'activitat agrària des de fora del sector. Tots aquests autors han estat citats per Narciso Arcas Lario, Jorge Luis Sánchez Navarro i Miguel Hernández Espallardo, «Relevo generacional y cooperativas agroalimentarias», a Rosalía Alfonso Sánchez (dir.) i María del Mar Andreu Martí (coord.), *Relevo generacional en cooperativas y sociedades laborales*, Cizur Menor, Aranzadi, 2024, p. 283-312.

Cal tenir en compte que la dificultat d'incorporació de joves al sector agrari no és una percepció doctrinal, sinó un diagnòstic que el mateix sector reconeix que és urgent. Cooperativas Agro-alimentarias de España ha traslladat de forma reiterada, tant en fòrums nacionals com europeus, que les principals barreres per al relleu generacional són l'accés a la terra (per disponibilitat i cost) i la manca d'instruments jurídics i econòmics que facilitin la incorporació i la consolidació dels joves en l'activitat agrària. Recentment ha estat notícia que joves de cooperatives han traslladat al president del Govern espanyol els reptes del relleu generacional en el sector agrari. Vegeu «Jóvenes de cooperativas trasladan al presidente del Gobierno los retos del relevo generacional en el sector agrario», *Cooperativas Agro-alimentarias de España* (web), 14 de gener de 2026, www.agro-alimentarias.coop/posts/jovenes-de-cooperativas-trasladan-al-presidente-del-gobierno-los-retos-del-relevo-generacional-en-el-sector-agrario.

8. El que distingeix les cooperatives d'altres societats mercantils no és l'aspiració o no d'obtenir beneficis, sinó la seva forma de distribució (via fons, retorns o preus, davant del dividend sobre el capital típic de les societats de capital). Per això no hi ha grans diferències en l'actuació de la societat cooperativa en el conjunt del sistema capitalista. En altres paraules, la diferència essencial no rau en el benefici en si, sinó en la forma de repartiment, que es pot fer d'una manera força diversificada i amb un saldo zero exercici rere exercici. Enrique Ballestero, *Economía social y empresas cooperativas*, Madrid, Alianza, 1990, p. 237 i seg.

9. El problema del relleu generacional en les explotacions agràries es trasllada a les cooperatives agroalimentàries perquè els socis d'aquestes són els titulars d'aquelles. Així doncs, no es pot aïllar l'evolució del sector agrari de la previsible evolució del sector cooperatiu. En aquesta línia, vegeu Katrin Simón Elorz i Zuray Melgarejo Molina, «Relevo generacional en los socios de las cooperativas agrarias», a *Libro de actas del XVII Congreso Internacional de Investigadores en Economía Social y Cooperativa*: *La Economía Social: transformaciones recientes, tendencias y retos de futuro*, Toledo, CIRIEC-España, 2018, p. 1-24, esp. p. 21. Els autors indiquen que qualsevol modificació important en l'estructura agrària té conseqüències directes sobre la viabilitat i la situació de les cooperatives.

necessitats[10] compartides (titulars d'explotacions agrícoles, ramaderes o forestals) que participen en l'entitat aportant llur producció,[11] els quals tenen una doble condició de proveïdors i clients.[12] Així doncs, la condició de soci i el desenvolupament de l'anomenada *activitat cooperativitzada*[13] estan vinculats estructuralment. L'entitat necessita simultàniament una base social i un flux sostingut d'activitat cooperativitzada per a poder funcionar, i quan la base social envelleix, l'activitat com a tal se'n ressent.

Per tant, es pot afirmar que la principal causa de l'escassa presència de joves entre els socis de les cooperatives és la seva baixa participació com a titulars d'aquestes explotacions.[14] D'acord amb les dades de la Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya (FCAC), més del 38 % dels socis productors de les cooperatives agràries catalanes són actualment jubilats.

10. El moviment cooperatiu va nàixer a Europa a mitjan segle XIX amb els pioners de Rochdale i inicialment tenia una finalitat marcadament altruista i quasi benèfica, orientada a resoldre els problemes econòmics de determinats grups socials desfavorits. Amb el temps, però, aquesta vocació solidària originària ha anat cedint terreny a una visió cada cop més economicista, de manera que la legislació cooperativa actual concep les cooperatives principalment com a instruments de promoció dels interessos econòmics dels seus membres. En aquest sentit, vegeu Carlos Vargas Vasserot, «El principio cooperativo de puertas abiertas (adhesión voluntaria y abierta). Tópico o realidad en la legislación y en la práctica societaria», *CIRIEC-España. Revista Jurídica de Economía Social y Cooperativa* (València), núm. 27 (2015), p. 133-174, esp. p. 168.

11. En la majoria de cooperatives els socis entreguen la seva producció agrària a l'entitat, que és qui l'agrupa, la tracta i la comercialitza. No obstant això, també existeixen cooperatives agràries on l'activitat cooperativitzada principal a la qual estan obligats els socis és l'adquisició de primeres matèries o *insums* (p. ex., les cooperatives de pinso).

12. Així es manifesta a Gemma Fajardo García, «Las cooperativas agroalimentarias», a Vargas Carlos Vasserot (dir.) i Cristina Cano Ortega (coord.), *Integración y concentración de empresas agroalimentarias*: *Estudio jurídico y económico del sector y de la Ley 13/2013 de fomento de la integración cooperativa*, Madrid, Dykinson, 2018, p. 3-36, esp. p. 10.

En la mateixa línia, vegeu Antonio Roncero Sánchez, «Importancia económica, régimen legal y características propias de las cooperativas agrarias y de las sociedades agrarias de transformación», a Juana Pulgar Ezquerra, Carlos Vargas Vasserot i Marina Aguilar Rubio, *Cooperativas agrarias y sociedades agrarias de transformación*, Madrid, Dykinson, 2006, p. 21-46, esp. p. 29. La cooperativa agrària és una classe de cooperativa la finalitat de la qual és satisfer les necessitats i aspiracions econòmiques i socials dels seus socis, i el seu objecte social és la realització de les activitats empresarials necessàries per satisfer aquesta finalitat. Així doncs, la conjunció entre els interessos col·lectius dels membres de la cooperativa i l'interès general és una característica que identifica les entitats de l'economia social, entre les quals es troba la cooperativa agroalimentària.

13. L'*activitat cooperativitzada* és l'activitat que duen a terme els socis d'una cooperativa, que pot ésser en forma de lliurament de béns, serveis, treball o qualsevol altra activitat. Dur a terme l'activitat cooperativitzada és la principal obligació dels socis de la cooperativa. En el cas de les cooperatives agràries, consisteix habitualment en l'aportació de la seva producció agrària a la cooperativa que s'encarrega de la seva transformació i comercialització.

14. Tal com s'indica en el treball de Narciso Arcas Lario, Jorge Luis Sánchez Navarro i Miguel Hernández Espallardo, «Relevo generacional y cooperativas agroalimentarias», p. 294, alguns autors han posat de manifest que l'edat pot tenir un efecte positiu en la propensió a pertànyer a una cooperativa, atès que els titulars de major edat mostren més disposició a integrar-se en estructures cooperatives (entre altres, Bernard i Spielman, Chagwiza, Muradia i Ruben). Altres autors, si bé en menor nombre, sostenen que l'edat es relaciona negativament amb la participació activa en la cooperativa (Hao, Bijman, Gardebroek, Heerink, Heijman i Huo). Entenem que la divergència d'opinions pot ser deguda també a un aspecte cultural d'on s'hagin fet els diferents estudis.

Aquesta situació comporta, en primer lloc, la reducció progressiva de la participació en l'activitat principal de la cooperativa (corresponent a l'activitat cooperativitzada d'entrega de la producció agrícola o ramadera), la qual pot arribar a la impossibilitat total en cas de jubilació o dependència. En segon lloc, l'aparició de demandes específiques vinculades a la vellesa (com ara serveis comuns d'assistència, espais d'oci adaptats, solucions d'habitatge compartit, programes de formació, etc.), a les quals la cooperativa, en determinades condicions, podria donar resposta. I, en tercer lloc, la necessitat de gestionar el canvi en la condició de soci i la transmissió de les explotacions i de les terres associades a l'activitat productiva, sovint en absència d'un relleu disposat a mantenir-la.

D'altra banda, el cooperativisme agrari[15] ocupa una posició central en el sector agroalimentari català. És la fórmula principal d'organització empresarial i exerceix funcions essencials al llarg de tota la cadena alimentària (producció, transformació i comercialització). Segons dades recents de la FCAC, hi ha 185 cooperatives agràries federades distribuïdes en tres de cada quatre comarques de Catalunya, que concentren més de 32.000 persones sòcies productores i donen feina a més de 4.300 persones.[16] La facturació agregada del sector cooperatiu supera els 2.320 milions d'euros anuals, gestiona més del 58 % de la producció final agrària i el 28 % de la ramadera, i té una gran rellevància en diversos subsectors agroalimentaris, com els de l'oli d'oliva, el vi, l'arròs i els fruits secs (particularment, l'ametlla i l'avellana).[17] Més enllà de la seva indubtable importància econòmica, el cooperativisme agrari es caracteritza per tenir una estructura basada en relacions a llarg termini, que prioritza la generació de benefici col·lectiu per sobre de l'individual, fet que fa descriure les cooperatives agràries com una «família de famílies».[18] Aquesta vocació de permanència i perpetuïtat es reflecteix també en la seva trajectòria històrica. Com assenyala la mateixa FCAC, el cooperativisme agrari es caracteritza per una gran resiliència, tradició i arrelament al territori, fet

15. Si bé el desenvolupament de l'activitat econòmica agrícola, ramadera o forestal no està reservat legalment a un tipus concret d'empresari, existeixen modalitats concretes que estan especialment destinades a atendre les particularitats de l'activitat agrària, entre les quals destaquen la societat cooperativa i la societat agrària de transformació. Així consta en Antonio Roncero Sánchez, «Importancia económica, régimen legal y características propias de las cooperativas agrarias y de las sociedades agrarias de transformación», p. 25-26.

16. Dades de l'Anuari Socioeconòmic de la Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya de l'any 2025, www.cooperativesagraries.cat/pujades/files/2025_Infografies_Anuari%20socioeconòmic.pdf.

17. Dades extretes de la pàgina web de la FCAC: www.cooperativesagraries.cat/ca/cooperatives-i-mon-rural.html.

18. Yolanda Montegut, Antoni Colom i Manel Plana-Farran, «Las cooperativas agrarias centenarias en Catalunya», p. 137. Els autors citen com a creador d'aquest concepte Sanjay Goel, (2013) «Relevance and potential of co-operative values and principles for family business research and practice», *Journal of Co-operative Organization and Management*, núm. 1, p. 41-46. Aquest article acadèmic explota la connexió conceptual entre les cooperatives i les empreses familiars, i ressalta que ambdues estructures comparteixen valors fonamentals com la solidaritat o la responsabilitat social.

que evidencia el nombre de cooperatives centenàries (un 30,8 % de les actuals).[19] La longevitat, per tant, no és una característica només de la seva base social, sinó també de les mateixes entitats, que acumulen un gran recorregut històric que cal preservar, i constitueix, alhora, una prova de la seva capacitat d'adaptació als canvis. Ara bé, la preservació d'aquest model a llarg termini no està garantida i dependrà, en bona mesura, de la renovació de la seva base social. I és precisament aquí on el relleu generacional adquireix certa transcendència en el cas de les cooperatives agràries, on els socis tenen un paper protagonista en l'administració i la direcció de l'entitat. Per tant, l'absència de relleu no afecta únicament la capacitat productiva, sinó també el govern i la viabilitat de l'organització. S'explica així el consens existent en els àmbits acadèmic i empresarial sobre la importància i la urgència que les cooperatives agràries abordin de manera decidida aquesta qüestió.[20]

Davant d'aquest escenari, la Comissió Europea[21] ha destacat que el relleu generacional és també essencial per a la seguretat alimentària, la sostenibilitat, la competitivitat i la vitalitat de les zones rurals. En aquesta línia, la *Política agrària comuna (PAC) 2023-2027*[22] inclou, com a objectiu específic 7 (OE7), el «suport al relleu generacional» d'acord amb l'article 6.1g del Reglament (UE) 2021/2115,[23] que preveu atraure i donar suport als joves agricultors i als nous agricultors, així com facilitar el desenvolupament empresarial sostenible en les zones rurals. Aquest objectiu s'ha d'assolir mitjançant diversos instruments, entre els quals hi ha pagaments complementaris per a joves agricultors, ajudes a la primera incorporació i estratègies nacionals que identifiquen i tracten de superar barreres estructurals com l'accés a la terra.

19. Yolanda Montegut, Antoni Colom i Manel Plana-Farran, «Las cooperativas agrarias centenarias en Catalunya», p. 133. Segons els autors, les cooperatives agràries de Catalunya es caracteritzen per una extraordinària longevitat, ja que més d'una quarta part de les que estan en funcionament (33%) han assolit el segle de supervivència (Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya, *Anuari socioeconòmic del cooperativisme agrari de Catalunya 2022* (en línia), disponible a: https://cloud.fcac.coop/index.php/s/jJmLFNh6YaB7NDS). Malgrat aquesta perdurabilitat, aquestes organitzacions han hagut de fer front a dificultats importants, com la dimensió, l'envelliment i la renovació generacional, entre d'altres. Actualment, segons les últimes dades de l'Anuari Socioeconòmic FCAC de 2025, aquesta xifra és del 30,8%. Dades disponibles a: www.cooperativesagraries.cat/pujades/files/2025_Anuari%20socioeconòmic%20de%20les%20cooperatives%20agràries%20catalanes.pdf.

20. Narciso Arcas Lario, Antonio Luis Meroño, Miguel Hernández, Diego García, Jorge Luis Sánchez, Eva Isabel López i Francisco Alcón, *El cooperativismo agroalimentario en la región de Murcia: presente y futuro*, Múrcia, Consejo Económico y Social de la Región de Murcia, 2022. Els autors identifiquen en el seu estudi una sèrie de recomanacions (resumides en les pàgines 252 i 253) que integren qüestions des de les diferents òptiques.

21. Així consta en: https://agriculture.ec.europa.eu/overview-vision-agriculture-food/generational-renewal_es.

22. Per a conèixer com funciona la PAC 2023-2027, accediu a: www.mapa.gob.es/es/pac/pac-2023-2027 (totes les traduccions de documents oficials en anglès i en castellà són nostres).

23. El nom complet és: Reglament (UE) 2021/2115 del Parlament Europeu i del Consell del 2 de desembre de 2021, pel qual s'estableixen normes relatives a l'ajuda als plans estratègics que han d'elaborar els estats membres en el marc de la política agrícola comuna (plans estratègics de la PAC), finançada amb càrrec al Fons Europeu Agrícola de Garantia (FEAGA) i al Fons Europeu Agrícola de Desenvolupament Rural (FEADER), i pel qual es deroguen els reglaments (UE) núm. 1305/2013 i (UE) núm. 1307/2013.

En l'àmbit català, aquest enfocament s'ha concretat en iniciatives com el programa Impuls.Coop,[24] coordinat pel Departament d'Acció Climàtica, Alimentació i Agenda Rural, que estableix una línia d'ajuts orientats al foment del relleu generacional en les cooperatives agràries, mitjançant la concessió de cupons als nous socis, als existents que ampliïn l'activitat i als socis sortints que traspassin la seva explotació tot mantenint la producció en el si de la cooperativa. Pel que fa a l'àmbit estatal, la plataforma Tierra Joven[25] ofereix un servei d'informació i mobilització de terres agràries per a millorar la transparència del mercat i facilitar l'accés a l'activitat agrària als joves agricultors.

En qualsevol cas, la perpetuïtat del model cooperatiu dependrà en gran manera de la capacitat del sector d'adaptar-se als canvis demogràfics. Davant d'aquesta realitat, la normativa catalana substantiva aposta per la flexibilitat i per un ampli marge d'autonomia estatutària, fet que la converteix en un instrument potencialment adequat per a afrontar els canvis de naturalesa socioeconòmica com el que aquí s'examina. Tanmateix, aquesta flexibilitat no és il·limitada i convé analitzar les diferents opcions disponibles per a decidir la que millor s'adapti a les necessitats de la cooperativa i de la seva base social. La clau residirà, en última instància, en la conscienciació i la voluntat dels socis de fixar la política general de l'entitat en l'assemblea general i traslladar-la en directrius del consell rector.

En el context plantejat, el present treball analitza si l'ordenament jurídic vigent ofereix un marc adequat perquè les cooperatives agràries catalanes puguin garantir la continuïtat de la producció en el si de l'entitat, facilitar la transició generacional de les explotacions agràries i de la mateixa cooperativa, així com donar resposta a les noves necessitats de la seva base social envellida.

2. MARC JURÍDIC DEL COOPERATIVISME AGRARI CATALÀ

2.1. La cooperativa agrària en la Llei de cooperatives: definició, objecte i règim jurídic

Tot i que les causes de l'envelliment de la base social cooperativa no resideixen en el marc jurídic sinó en la realitat econòmica del sector (manca de rendibilitat, cost d'accés a la terra, dificultats de finançament, etc.),[26] resulta pertinent identificar i analitzar els instruments

24. Ajuts per a la transformació del cooperativisme agroalimentari català Impuls. Coop: https://canalempresa.gencat.cat/ca/integraciodepartamentaltramit/tramit/PerTemes/24367-ajut-transformacio-cooperativisme-agroalimentari-catala.

25. Notícia extreta de: www.mapa.gob.es/es/prensa/ultimas-noticias/detalle_noticias/pedro-s-nchez-anuncia-un-paquete-de-medidas-para-impulsar-el-relevo-generacional-en-la-agricultura/a2e88faf-65e3-44d7-ac4f-1d287c7771ab.

26. Les causes de la manca de relleu s'han identificat en diversos treballs acadèmics. Entre d'altres, destaquem el de María Pilar Alguacil Marí (coord.), *Modelos innovadores para impulsar a las cooperativas agroalimentarias, evitar el abandono de explotaciones y fomentar el relevo generacional*, Madrid, Cooperativas Agro-alimentarias de España, 2020, p. 82 (Informes).

legals disponibles que poden contribuir a gestionar aquest canvi demogràfic.[27] En funció de la seva configuració, la norma jurídica pot actuar com a facilitador, com a obstacle o, simplement, com un factor irrellevant davant d'aquest fenomen.

La normativa societària d'aplicació a aquestes entitats al nostre país és la Llei 12/2015, del 9 de juliol, de cooperatives, de Catalunya[28] (en endavant, LCCAT). L'article 1.1 de la LCCAT defineix la cooperativa com una societat que associa persones amb interessos o necessitats socioeconòmiques comunes amb el propòsit de millorar la situació econòmica i social dels seus components i de l'entorn comunitari mitjançant una activitat empresarial de base col·lectiva, posant els interessos col·lectius per sobre del benefici particular. Es tracta, per tant, d'una forma jurídica amb base social, adoptada per un grup de persones amb interessos o necessitats compartits, per a dur a terme un projecte en comú bastant-se en uns valors i principis propis.

El text legal recull normes especials per a cada classe de cooperativa i els articles 110-112 en particular estableixen el règim jurídic aplicable a les cooperatives agràries. L'article 110.1 de la LCCAT les defineix com una classe de cooperativa que té per objecte la producció, transformació i comercialització de la producció obtinguda en les explotacions dels seus socis. A més, de forma accessòria, les cooperatives agràries poden prestar serveis i subministraments i fer, en general, qualsevol operació o servei amb l'objectiu d'assolir la millora econòmica, social o tècnica dels socis o de la mateixa cooperativa. Tot i que la tècnica legislativa podria haver estat més sistemàtica, el contingut d'aquesta activitat accessòria es concreta en l'apartat tercer del mateix article. A continuació, l'article 110.4 de la LCCAT preveu, a més, la possibilitat de dur a terme conjuntament l'explotació de terres i l'aprofitament de bestiar i d'immobles susceptibles d'explotació agrària, activitat que, tot i figurar en un apartat diferenciat, té igualment naturalesa accessòria. En conjunt, el precepte obre un ventall de possibilitats a les cooperatives agràries per tal que, mantenint sempre com a activitat principal l'agrupació i la comercialització conjunta de la producció agrària, puguin també desenvolupar altres activitats complementàries en benefici dels seus membres i de la comunitat on actuen.

27. S'ha subratllat recentment la necessitat d'ampliar la base de coneixement sobre el relleu generacional en el sector agrari mitjançant estudis que incorporin dades de diverses comunitats autònomes, a fi d'obtenir una visió més completa tant de la problemàtica com de la contribució que les cooperatives poden fer per a afrontar-la. Vegeu Narciso Arcas Lario, «El relevo generacional en el sector agrario pasa por las cooperativas», *Cooperativas Agro-alimentarias*, núm. 66 (2025), p. 33-35. El treball que aquí plantegem s'inscriu precisament en aquesta línia, amb l'especificitat que examina el marc jurídic cooperatiu català com a instrument de resposta a aquest repte estructural.

28. A diferència del que passa amb altres empresaris socials, com ara les societats de capital, on tenim una única norma a tot el territori de l'Estat espanyol que es basa en l'article 149.1.6 de la Constitució espanyola, que fixa la legislació mercantil com a matèria de competència exclusiva estatal, les cooperatives compten amb diferents normatives a cadascuna de les comunitats autònomes.

L'article 111 de la LCCAT estableix el contingut que ha de constar en els estatuts[29] de les cooperatives agràries, addicional al que amb caràcter general preveu l'article 16 de la LCCAT per a totes les cooperatives. L'article 112 de la LCCAT, per la seva banda, regula la baixa obligatòria del soci que deixa d'estar actiu i el règim de successió intrafamiliar, supòsits als quals es farà referència en apartats posteriors.

2.2. Els principis cooperatius com a marc axiològic davant l'envelliment de la base social

L'article 1.2 de la LCCAT incorpora explícitament els principis cooperatius formulats per l'Aliança Cooperativa Internacional (ACI) com a principis generals del dret cooperatiu català, atribuint-los, a més, valor com a criteri interpretatiu de la mateixa llei. Aquests set principis cooperatius, avalats internacionalment per les cooperatives d'arreu del món, ofereixen un marc axiològic capaç d'orientar la resposta de les cooperatives agràries davant l'envelliment progressiu de la seva base social.

El primer principi, d'*adhesió voluntària i oberta*, exigeix que les condicions d'accés i de sortida de l'entitat no siguin discriminatòries per cap raó (tampoc per l'edat), la qual cosa permet preveure mecanismes que facilitin la transició del soci de més edat cap a situacions amb una menor intensitat en l'activitat cooperativitzada, sense que això comporti necessàriament la pèrdua de la condició de soci. Aquest principi també implica, en teoria, una obertura permanent a l'admissió de nous membres. Tanmateix, en la pràctica, les barreres d'accés a l'activitat, com la pròpia incertesa del sector, els elevats costos per a iniciar l'activitat agrària o les dificultats per a accedir a la terra (entre d'altres), converteixen aquesta obertura en una aspiració que difícilment es pot aconseguir sense altres mecanismes de suport externs al paraigua societari.

El segon principi, de *gestió democràtica* per part dels socis, exigeix que les decisions relatives a l'organització interna de la cooperativa siguin adoptades per l'assemblea general amb la participació dels seus membres, incloent-hi els de major edat, vetllant pels interessos i les necessitats de la totalitat de la base social. Quant al tercer principi, de *participació econòmica dels socis*, estableix, per la seva banda, la necessària dotació econòmica d'una part dels beneficis a fons obligatoris que integren el patrimoni cooperatiu comú, i s'admet la destinació d'una part dels recursos a finalitats socials i assistencials, les quals podrien donar cobertura a les necessitats específiques dels socis d'edat més elevada.

El quart principi cooperatiu, d'*autonomia i independència*, fa palesa la capacitat de la cooperativa per a decidir, sense ingerències externes, les fórmules d'acompanyament al soci

29. Segons aquest article, els estatuts han de regular les aportacions obligatòries al capital social, els mòduls de participació en els serveis cooperatius i les eventuals derrames per a despeses. A més, han de preveure la possible participació en els drets cooperatius dels familiars afectes a l'explotació agrària del soci, el temps mínim de permanència dels socis cedents de l'ús i aprofitament de béns, i les normes sobre transmissió d'aquests béns, així com els criteris per a l'acreditació dels retorns cooperatius en funció de l'activitat cooperativitzada, considerant tant els socis cedents com els socis treballadors.

gran que millor s'adaptin a la seva realitat interna. Es pot fer a través dels estatuts socials, dels reglaments de règim intern i/o dels acords assemblearis. El principi d'*educació, formació i informació* presenta una doble dimensió que cal tenir en compte enfront de la problemàtica del relleu generacional en les cooperatives. En la seva projecció interna, constitueix el fonament del denominat *fons d'educació i promoció cooperatives* (FEPC), regulat en l'article 85 de la LCCAT, a través del qual la cooperativa pot destinar recursos a programes de formació i acompanyament adreçats als socis en procés d'envelliment. En la seva projecció externa, el principi no solament legitima, sinó que insta la cooperativa a desenvolupar actuacions de difusió del model cooperatiu dirigides a joves agricultors, amb la finalitat de promoure la seva incorporació com a socis i, progressivament, la seva integració en els òrgans de govern i gestió de l'entitat.

Pel que fa al sisè principi, relatiu a la *cooperació entre cooperatives*, obre la possibilitat que diverses entitats articulin, conjuntament o a través d'estructures d'integració com les cooperatives de segon grau,[30] serveis compartits d'atenció i suport als socis grans que individualment no podrien assumir de forma autònoma. Finalment, el setè i últim principi, d'*interès per la comunitat*, preveu que les cooperatives treballin en favor del desenvolupament sostenible[31] de les seves comunitats, incloent-hi la preservació del teixit social i econòmic del medi rural davant dels efectes de l'envelliment demogràfic. Conforme a aquest principi, la cooperativa pot adoptar mesures que vagin més enllà de la satisfacció dels interessos immediats dels socis actuals per a atendre les necessitats dels qui han contribuït en el passat a la consolidació de l'entitat.

2.3. Els òrgans socials i l'impacte de l'envelliment en la governança cooperativa

Els òrgans obligatoris que ha de tenir tota societat cooperativa, incloent-hi l'agrària, són l'assemblea general de socis i el consell rector[32] (art. 42 de la LCCAT). L'assemblea gene-

30. La cooperativa de segon grau és el tipus social previst pel legislador perquè les cooperatives desenvolupin projectes d'integració empresarial, sens perjudici que s'hi permeti, també, la participació d'altres subjectes (art. 12.3 i 137-140 de la LCCAT). No podrà constituir-se una cooperativa de segon grau si almenys un dels seus socis fundadors no és una cooperativa, ni podrà subsistir com a tal si aquest mínim no es manté durant tota la vida de la societat. I és que la reducció del nombre de cooperatives integrants de la de segon grau per sota del mínim legal, sense que es restableixi en el termini d'un any, és causa de dissolució de l'entitat (art. 102.1*d* de la LCCAT). Així consta a Rosalía Alfonso Sánchez, «La sociedad cooperativa catalana: una aproximación», a Rosalía Alfonso Sánchez (dir.), María del Mar Andreu Martí (coord.) i Mercedes Sánchez Ruiz, *Régimen jurídico de las sociedades cooperativas catalanas (adaptado a la Ley 12/2015, de 9 de julio, de cooperativas de Cataluña)*, Barcelona, Atelier, 2020, p. 29-78, esp. p. 69.

31. Entenem la *sostenibilitat* des de la triple vessant econòmica, social i ambiental.

32. María José Verdú Cañete, «Estructura orgánica (ii). El consejo rector», a Rosalía Alfonso Sánchez (dir.), María del Mar Andreu Martí (coord.) i Mercedes Sánchez Ruiz, *Régimen jurídico de las sociedades cooperativas catalanas*, p. 165-187, esp. p. 165. L'òrgan d'administració ha d'estructurar-se necessàriament en forma de consell rector. La LCCAT no preveu la possibilitat que l'òrgan d'administració adopti qualsevol altra estructura (administrador únic o diversos administradors que actuïn solidàriament o conjuntament), com succeeix en altres normatives autonòmiques i fins i tot en la legislació nacional de cooperatives, que admeten altres alternatives similars a les previstes en el dret de societats. Contràriament, la LCCAT assenyala expressament que «l'òrgan d'administració de la cooperativa és el consell rector» (art. 53.1 de

ral, integrada per la totalitat dels socis, és l'òrgan sobirà de la cooperativa i ha de fixar la seva política general. El consell rector, com a òrgan d'administració, ha d'establir les directrius generals d'actuació amb subordinació a la política esmentada.[33]

Dit això, l'envelliment de la base social cooperativa incideix en aquests dos òrgans socials. Una assemblea general integrada majoritàriament per socis amb edats més avançades corre el risc de prioritzar horitzons temporals curts, de ser més reticent a assumir inversions a llarg termini i d'inclinar-se per polítiques de distribució de retorns per sobre d'estratègies de consolidació o de creixement de l'entitat. Aquesta dinàmica pot generar tensió entre els interessos legítims dels socis de major edat i la sostenibilitat a llarg termini del projecte cooperatiu. I, pel que fa al consell rector, l'envelliment de la base social pot dificultar la cobertura dels càrrecs que l'integren, ja que la designació de membres recau necessàriament sobre persones que tenen la condició de soci (art. 55.1 de la LCCAT). En sectors amb una base social envellida i amb escassa incorporació de nous integrants, el cercle de candidats disponibles es redueix, amb el risc de perpetuació dels mateixos perfils en els òrgans de govern i d'una visió estratègica condicionada per una proximitat a la jubilació o al cessament en l'activitat. A aquest risc s'afegeix el de la infrarepresentació femenina, atès que la presència de dones en els consells rectors de les cooperatives agràries continua sent, malauradament, minoritària. Resulta especialment rellevant, per tant, planificar el relleu progressiu dels membres del consell rector incorporant nous perfils amb els quals compartir experiència, coneixements i idees per tal de tenir un relleu ordenat i amb sentit. El repte és rejovenir els consells rectors de les cooperatives (la mitjana d'edat dels quals sol superar els 50-60 anys), així com incrementar-hi la presència femenina. Cal tenir present, però, que en sectors amb una base social altament homogènia[34] (quant a edat o gènere),[35] les mesures imperatives de renovació orgànica són de difícil aplicació, ja que la diversitat no existeix prèviament en la mateixa massa social. Possi-

la LCCAT). Es tracta d'un òrgan col·legiat el funcionament del qual s'assimila al del consell d'administració de les societats de capital.

33. María Lourdes Ferrando Villalba, «Estructura orgánica (i). Asamblea general», a Rosalía Alfonso Sánchez (dir.), María del Mar Andreu Martí (coord.) i Mercedes Sánchez Ruiz, *Régimen jurídico de las sociedades cooperativas catalanas*, p. 141-163, esp. p. 143. La importància de l'assemblea general com a òrgan es reflecteix en el desenvolupament de les seves funcions, com ara la fixació de la política general de la cooperativa (art. 53.3 i 58.3*a* de la LCCAT), i en les competències relatives a l es modificacions essencials de l'estructura econòmica, social, organitzativa o funcional de la cooperativa, respecte de les quals sempre serà necessari el seu acord. L'atribució a l'assemblea general de determinades competències, com ara la possibilitat d'instituir una direcció o una gerència dedicada a la gestió ordinària (art. 62.1 de la LCCAT) o el nomenament dels integrants dels òrgans de la societat cooperativa, siguin o no necessaris, es correspon amb el paper que l'assemblea està cridada a exercir en l'estructura organitzativa de la cooperativa.

34. Anna García Companys, «La diversidad de género como instrumento de buen gobierno en las cooperativas», *CIRIEC-España. Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa* (València), núm. 111 (2024), p. 39-67, esp. p. 49.

35. Encarnación García-Ruiz, «Principio de igualdad de género», a Marina Aguilar Rubio, Carlos Vargas Vasserot i Daniel Hernández Cáceres (coord.), *Los principios cooperativos y su incidencia en el régimen legal y fiscal de las cooperativas*, Madrid, Dykinson, 2024, p. 661-683, esp. p. 674. Com assenyala l'autora, hi ha estudis que posen de manifest que a les cooperatives agroalimentàries els rols tradicionals masculins i femenins són més acusats i encara es considera que la participació en la presa de decisions a través dels diferents òrgans socials pertany a l'esfera pública, i aquesta continua estant dominada pels homes.

blement, el problema i la solució s'han de configurar en un pla anterior, relatiu a l'estructura de la base social de la cooperativa, mitjançant la identificació dels motius pels quals la incorporació de socis joves és menor i orientant els esforços a ampliar-la i diversificar-la.

3. ENVELLIMENT DE LA BASE SOCIAL COOPERATIVA I FALTA DE RELLEU GENERACIONAL

3.1. Dimensions i efectes de l'envelliment de la base social cooperativa

L'acompanyament a una base social amb una esperança de vida creixent és un dels principals reptes que afronta la cooperativa agrària en l'actualitat. No es tracta tan sols d'una qüestió demogràfica que s'agreujarà en els propers anys, sinó d'un fenomen que incideix directament en la viabilitat d'aquestes empreses de l'economia social.

Aquest fenomen pot analitzar-se des d'una triple perspectiva: econòmica, social i jurídica. En termes econòmics, la reducció de la capacitat productiva dels socis comporta una disminució de la producció agrària, que s'agrupa en la cooperativa per a ser tractada (o transformada, si escau) i comercialitzada conjuntament. En aquest sentit, Mestre assenyala que aquesta dinàmica provoca la disminució de la producció processada i comercialitzada per la cooperativa, la reducció de la base social i l'increment de costos fixos.[36] Des d'una òptica social, l'envelliment de la base social planteja, d'una banda, la necessitat de preservar la cohesió interna i el sentiment de pertinença a l'entitat per part dels socis que progressivament redueixen la seva activitat, i, de l'altra, la dificultat d'incorporar nous socis joves que garanteixin la continuïtat del projecte cooperatiu. En aquest sentit, Vañó apunta que la longevitat pot convertir-se en un actiu estratègic per a enfortir la cohesió social i la confiança entre els membres de l'empresa cooperativa, cosa que facilita també la presa de decisions estratègiques i l'adaptació als canvis en l'entorn empresarial.[37] Aquesta dimensió és especialment rellevant en aquestes entitats perquè, a diferència de les societats de capital, articulen la seva identitat entorn de la persona del soci, i no del capital aportat. Per a acabar, des d'una perspectiva jurídica, el dret cooperatiu català disposa d'alguns instruments que cal activar davant d'aquesta realitat, si bé de manera fragmentada i sense que existeixi una regulació sistemàtica del fenomen de l'envelliment com a tal. L'adequació del marc normatiu requerirà, per tant, una tasca d'interpretació del marc vigent i també de voluntat dels socis per a integrar-lo i adaptar-lo a la realitat de la seva cooperativa.

36. Myriam Mestre, «Respuesta de las cooperativas agroalimentarias al abandono de explotaciones y la falta de relevo generacional», *Noticias de la Economía Pública, Social y Cooperativa* (València), núm. 67 (2021), p. 32-34.

37. María José Vañó Vañó, Germán Zaragoza Pascual i Yuly Daniela Audivet Mendoza, «Longevidad: potencial de la población mayor para la dinamización territorial», a *Libro de actas del Congreso Internacional de Economía y Derecho de la Empresa Agroalimentaria y Cooperativa*, València, Editorial Universitat Politècnica de València, 2025, p. 52-61, esp. p. 57.

3.2. Les causes de la manca de relleu generacional en les cooperatives agràries

Els factors que expliquen la falta de relleu generacional en les cooperatives agràries són de naturalesa diversa (econòmics, financers, culturals),[38] tot i que sovint s'interrelacionen i es reforcen mútuament. La insuficient rendibilitat de les explotacions agràries fa que l'activitat agrícola no resulti econòmicament atractiva a les generacions joves, que disposen d'alternatives laborals més estables i millor remunerades en altres sectors. A més, l'accés a la terra i la possibilitat d'emprendre en l'activitat agrària exigeixen inversions inicials molt elevades (adquisició o arrendament de la terra, maquinària, infraestructures, capital circulant, etc.), la qual cosa constitueix una barrera d'entrada difícilment salvable sense els instruments de finançament adequats. Per a acabar, el model cooperatiu és percebut sovint pels joves com una estructura organitzativa antiquada, poc àgil i allunyada de les seves expectatives professionals, fet que genera certa «aversió» al cooperativisme que dificulta la incorporació de nous socis fins i tot quan les condicions econòmiques ho farien possible. Aquests tres factors (l'alt preu de la terra, la necessitat d'inversions elevades i la falta d'una imatge atractiva del cooperativisme) actuen de manera acumulativa, ja que l'escassa rendibilitat desincentiva la incorporació, l'elevat cost d'entrada fa inviable la incorporació dels que estarien disposats a assumir-la, i la imatge desfavorable del cooperativisme impedeix que el model sigui considerat com una opció de futur pels qui podrien superar les barreres anteriors.

Així doncs, un cop identificades les causes estructurals del problema, en els apartats següents examinarem de quina manera el marc jurídic cooperatiu pot contribuir a gestionar-les i quins són els límits que hi identifiquem.

4. RESPOSTES DE L'ORDENAMENT JURÍDIC COOPERATIU DAVANT L'AUGMENT DE LA LONGEVITAT DELS SEUS MEMBRES: COMPATIBILITAT ENTRE MANTENIMENT DE LA PRODUCCIÓ I ACOMPANYAMENT ALS SOCIS

La pregunta central que ens plantegem en aquest treball és la següent: quines actuacions pot assumir la cooperativa agrària, d'acord amb la normativa societària, davant l'envelliment progressiu dels seus socis? Com hem anunciat, les actuacions han d'orientar-se a un doble objectiu, igual de prioritari: per una banda, l'acompanyament al soci d'edat més elevada; per l'altra, el manteniment de la producció en la cooperativa.[39] En aquest marc, la

38. María Pilar Alguacil Marí (coord.), *Modelos innovadores para impulsar a las cooperativas agroalimentarias*, p. 81.

39. A tall d'exemple, en el treball d'Alguacil Marí es descriu el cas d'una cooperativa agrària catalana de primer grau dedicada a la producció de vinya, olivera i ametller que ha desenvolupat un conjunt d'activitats que excedeixen àmpliament les funcions típiques de transformació i comercialització del producte del soci i de prestació de serveis i subministraments. Pel que fa específicament al relleu generacional i a la prevenció de l'abandonament de les explotacions, la cooperativa articula quatre mecanismes. En primer lloc, adquireix parcel·les a socis que es jubilen o a tercers i les arrenda posteriorment a socis productors en actiu. En segon lloc, arrenda directament els cultius de socis propietaris i els explota mitjançant una brigada de treballadors per

cooperativa també té un paper clau en la gestió de la transició entre soci actiu, soci que es retira i soci nou que s'incorpora.[40]

La cooperativa agrària, tot i no estar exempta de les conseqüències de la manca de relleu generacional, pot convertir-se en un instrument idoni per a impulsar-lo. El mateix sector la reconeix com una via estratègica per a abordar aquest problema, atès que ofereix acompanyament tècnic, assessorament, serveis compartits[41] i accés a mercats en unes condicions que una explotació individual difícilment podria assolir.[42] D'una banda, els múltiples serveis que presta als socis (formació, informació, assessorament tècnic, subministrament) milloren la rendibilitat de les explotacions i fan l'activitat agrària més atractiva. De l'altra, pot dinamitzar el medi rural oferint serveis assistencials, de guarderia, turisme i oci a la població local. Finalment, destaca la seva funció com a interlocutora davant les administracions, fet que li permet contribuir a impulsar les solucions polítiques necessàries. En aquest sentit, Arcas[43] identifica un conjunt de mesures que les cooperatives poden adoptar internament per a afavorir el relleu generacional.

4.1. L'activitat principal i l'activitat accessòria en les cooperatives agràries: un ventall de possibilitats

La nota diferenciadora de les cooperatives agràries respecte de la resta de cooperatives és l'explotació agrària, al servei de la qual s'encamina el seu objecte social. No hi ha cap impe-

compte aliè dependent de la cooperativa. En tercer lloc, intervé mediant, en l'arrendament de les explotacions dels socis jubilats, a favor de socis en actiu. I, en quart i últim lloc, presta serveis parcials o de gestió integral de parcel·les tant a socis com a tercers, en aquest últim cas mitjançant una contraprestació econòmica. A més, la cooperativa diversifica la seva activitat cap a àmbits com el comerç de proximitat, l'agroturisme amb visites a la bodega i al molí d'oli, tastos i explotació d'un hostal, i la prestació de serveis logístics i tècnics als agricultors de la zona. Vegeu María Pilar Alguacil Marí (coord.), *Modelos innovadores para impulsar a las cooperativas agroalimentarias*, p. 65-72.

40. La mateixa *Estratègia de relleu generacional agrari de Catalunya 2023-2027* insisteix que «el repte no és només econòmic sinó d'acompanyament, coordinació i suport a titulars que busquen planificar el relleu i a noves persones que volen incorporar-se». Disponible a: https://agricultura.gencat.cat/web/.content/09-desenvolupament-rural/programa-desenvolupament-rural/periode-2023-2027/comu-enllacos-documents/230412_Estrategia-relleu-generacional-agrari_230322.pdf.

41. Katrin Simón Elorz i Zuray Melgarejo Molina, «Relevo generacional en los socios de las cooperativas agrarias». Les autores proposen oferir nous serveis als socis per tal de fidelitzar els actuals i afavorir la participació d'altres agricultors que actualment no siguin socis de la cooperativa.

42. En paraules del president del Grupo de Jóvenes de Cooperativas Agro-alimentarias de España, Óscar de Íscar, les cooperatives es conceben com a «aliades estratègiques» per a garantir explotacions més rendibles, professionalitzades i sostenibles, i per a facilitar l'entrada i la permanència de joves en el sector.

43. Narciso Arcas Lario, «El relevo generacional en el sector agrario pasa por las cooperativas», p. 33-35. Mesures entre les quals destaquen les següents: millorar l'atractiu de l'entitat per als joves a través d'una oferta integral de serveis, reforçar la confiança dels socis, millorar la visibilitat i reputació de les cooperatives, millorar la comunicació interna i externa dels valors cooperatius, establir fórmules flexibles d'aportació al capital social per a evitar que es converteixi en una barrera d'entrada, facilitar l'accés a través de figures com els socis temporals o de prova, proporcionar finançament als joves per a la instal·lació i modernització de les explotacions, facilitar l'accés a la terra, difondre experiències innovadores reeixides, reivindicar major suport públic i gestionar en comú les explotacions dels socis que finalitzen la seva activitat.

diment perquè la cooperativa pugui complir amb aquest objecte mitjançant la realització de tot tipus de negocis amb tercers, ni tampoc perquè, com a activitat accessòria o instrumental, presti, tal com assenyala la norma expressament, altres serveis individuals a socis que redundin en el seu benefici.[44] Així doncs, la norma en aquest punt és prou àmplia i permet que en el si de la cooperativa es desenvolupin altres activitats denominades «accessòries», a més de l'activitat principal, en benefici dels socis i dels membres de l'entorn.

En aquest cas ens trobaríem, com indica Fajardo,[45] davant d'una «cooperativa multifuncional, multiactiva o de serveis múltiples», pel fet que pot impulsar qualsevol tipus de servei que contribueixi al millor aprofitament de les explotacions dels seus socis, i aquests podran participar en l'activitat cooperativitzada o bé com a consumidors o usuaris de béns i serveis, o bé com a prestadors d'aquests, i fins i tot podran prestar el seu personal en la realització d'obres i serveis d'interès comú. Les cooperatives «multiactives» es diferencien de les «integrals» en el fet que les primeres presten diversos serveis als mateixos socis i les segones duen a terme, al mateix temps, activitats pròpies de diferents classes de cooperatives (activitats de producció i obtenció de serveis per a diferents tipus de socis: usuaris, proveïdors o treballadors). En aquest context, és una pràctica habitual en les cooperatives agroalimentàries desenvolupar diverses activitats econòmiques en la mateixa entitat (subministrament, comercialització, transformació, assegurances, crèdits, etc.), i les anomenades «seccions» constitueixen un instrument rellevant d'organització i gestió d'aquestes activitats.[46] No és sols que el marc jurídic ho permet, sinó que és una qüestió totalment alineada amb la realitat, ja que és un fet àmpliament estès en el cooperativisme agrari català. Ens referim, a tall d'exemple, a la funció de les seccions de crèdit,[47] presents en cinquanta-cinc cooperatives del nostre territori,[48] a les agrobotigues, als serveis comuns, com els carburants, i, fins i tot, a les comunitats energètiques constituïdes en el si de la cooperativa agrària.[49]

No obstant això anterior, també cal tenir en compte els riscos que comporta l'ampliació continuada de serveis als socis i/o a la comunitat. En primer lloc, d'acord amb Moirano i

44. Carmen Boldó Roda, «Clases de cooperativas de primer grado», a Rosalía Alfonso Sánchez (dir.), María del Mar Andreu Martí (coord.) i Mercedes Sánchez Ruiz, *Régimen jurídico de las sociedades cooperativas catalanas*, p. 427-470, esp. p. 432. Com indica Boldó, es podrien distingir diversos tipus de negocis dins d'aquesta prestació accessòria de serveis o subministraments als socis: en primer lloc, una activitat comercial en què la cooperativa adquireix productes a tercers que després transfereix de forma directa als socis, o bé gestiona la compra en nom dels socis cobrant una comissió; un segon cas seria l'adquisició de productes a tercers i l'elaboració per part de la cooperativa abans de transmetre'ls als socis.

45. Gemma Fajardo García, «Las cooperativas agroalimentarias», p. 17.

46. Gemma Fajardo García, «Las cooperativas agroalimentarias», p. 18.

47. Ricardo Server Izquierdo i Amparo Melián Navarro, «Cooperativismo de crédito y secciones de crédito. Estrategias empresariales y caracterización socioeconómica», *Estudios Agrosociales y Pesqueros*, núm. 188 (2000), p. 187-204, esp. p. 187. Com indiquen els autors, el crèdit cooperatiu està constituït per dos tipus d'entitats: les cooperatives de crèdit i les seccions de crèdit de les cooperatives.

48. Dades extretes de: www.cooperativesagraries.cat/ca/seccions-de-credit.html.

49. Vegeu informació sobre els projectes de la FCAC en aquest sentit a: www.cooperativesagraries.cat/ca/noticies/2780-comunitats-energetiques-rurals.html.

Fajardo,[50] aquesta ampliació pot donar lloc a un sobredimensionament de l'empresa i generar diversos problemes, com el distanciament entre els socis i la cooperativa o bé la complexitat de l'organització, que acabarà deixant la gestió de l'empresa en mans d'especialistes i no dels socis, impedint alhora un control eficaç de l'activitat per part d'aquests. A més, el sobredimensionament de la cooperativa en una localitat o regió fa que tota la vida de la localitat o de la regió orbiti al voltant de la cooperativa, com a única organització de la qual depèn tota l'activitat local, amb el risc que això implica en el cas que la cooperativa fracassi. Aquests riscos poden i han de preveure's i, per tal de mitigar-los, Moirano planteja la possibilitat d'organitzar-se en diverses empreses (entenem que en diferents empreses amb personalitat jurídica pròpia) per a desenvolupar les activitats. Aquestes empreses podrien ser titularitat de noves cooperatives generades a partir de l'escissió de seccions (p. ex., cooperatives d'utilització de maquinària, cooperatives de crèdit, cooperatives de subministraments agraris, etc.) i entre elles es podrien crear llaços d'intercooperació. Una altra via podria ser que la cooperativa constituís societats mercantils instrumentals (amb participació total o parcial en el capital social), tot i que aquesta via que permet a la cooperativa actuar en el mercat com a societat mercantil pot afeblir encara més la relació entre la cooperativa i els seus socis. En segon lloc, des del nostre punt de vista, un risc addicional que comporta l'increment d'activitats és la possible pèrdua de la qualificació de *cooperativa agrària* per a integrar-se en una altra categoria, com, per exemple, la cooperativa de consumidors i usuaris o la cooperativa integral, amb les conseqüències que això comporta en termes de règim jurídic aplicable.

Cal advertir, a més, del risc de desnaturalització de l'entitat i de la seva funció econòmica en aquells supòsits en què se li atribueixin responsabilitats sobre les polítiques públiques o sobre els sistemes de serveis socials. No hi ha dubte que una cooperativa agrària pot tenir vocació social, però el seu centre de gravetat segueix sent la base agrària. Per tot això, qualsevol ampliació del paper de les cooperatives en relació amb l'envelliment dels socis ha de conciliar-se necessàriament amb la preservació de la funció productiva de la cooperativa i amb el manteniment i la sostenibilitat de la seva viabilitat empresarial.

4.2. Cooperatives integrals o rurals

La *cooperativa integral* és una classe de cooperativa regulada en l'article 136 de la LCCAT, prevista també en les diferents legislacions autonòmiques però amb diferents denominacions,[51] que desenvolupa activitats pròpies de diferents menes de cooperatives. La idea és que quan l'entitat combina la producció agrària amb activitats orientades al medi rural, pot denominar-se *cooperativa rural* i cada activitat que desenvolupi ha de complir amb els

50. Sobre aquest aspecte, la professora Fajardo García cita el treball de Juan Fernando Álvarez Rodríguez *Naturaleza y especificidad de la cooperativa multiactiva*, Bogotà, COOTRADIAN – Escuela de Economía Solidaria, 2008.

51. Es troba sota diferents nomenclatures en funció de l'ordenament autonòmic: «integral» (estatal, Catalunya, Aragó, Astúries, Illes Balears, etc.), «polivalent» (País Basc, Comunitat Valenciana) o «rural» (Castella-la Manxa, a través de la Llei 4/2017). Vegeu María Pilar Alguacil Marí (coord.), *Modelos innovadores para impulsar a las cooperativas agroalimentarias*, p. 11.

requisits exigibles a la classe de cooperativa corresponent. Es regularan estatutàriament els drets i les obligacions dels socis, els criteris de proporcionalitat entre els socis de les diferents activitats i, potestativament, el vot plural o fraccionat. En relació amb la seva governança, s'ha de garantir la representació de les diferents activitats en els òrgans socials.

La nota diferenciadora d'aquesta figura respecte de la cooperativa agrària amb activitats accessòries (o la *cooperativa multiactivitat* a la qual abans hem fet referència) és la naturalesa de les activitats que s'hi duen a terme. En les cooperatives integrals/rurals no existeix una activitat cooperativitzada essencial amb possibles serveis addicionals per als socis i/o la població, sinó que són diverses les activitats cooperativitzades amb caràcter principal, entre les quals hi ha l'agrària, i s'han de complir les finalitats pròpies de les diferents classes de cooperatives. L'entitat no es focalitza en el millor aprofitament de les explotacions dels socis, tot i que també s'ha de perseguir aquest objectiu, sinó que desplega activitats amb altres finalitats, no merament de caràcter instrumental o complementari.[52]

Tanmateix, cal considerar algunes precaucions a l'hora de valorar la transformació de la cooperativa agrària en una d'integral o la constitució d'una nova entitat. En primer lloc, des del punt de vista fiscal,[53] la Llei 20/1990, del 19 de desembre, sobre el règim fiscal de les cooperatives, no incorpora la cooperativa integral entre les categories especialment protegides de l'article 7. Mentre que en algunes normatives autonòmiques s'indica expressament que per a accedir a la condició d'especialment protegida d'acord amb la legislació fiscal és necessari que les cooperatives integrals compleixin els requisits exigits per a ser considerades com a tals respecte a totes i cadascuna de les activitats (p. ex., art. 185.4 de la Llei 4/2010, del 29 de juny, de cooperatives d'Astúries), la legislació catalana guarda silenci sobre aquest punt, la qual cosa pot generar incertesa i perjudicar l'entitat. En segon lloc, cal valorar l'impacte en la condició de beneficiari d'ajuts a escala europea, estatal o catalana. Pensant, doncs, en l'àmbit de la política agrària comuna (PAC), la presumpció de compliment del requisit d'*agricultor actiu* només opera mentre l'entitat conservi una de les categories específicament considerades per la normativa aplicable (entre les quals es troben les cooperatives agràries). Si la diversificació d'activitats en el si de la cooperativa integral altera aquest encaix, pot quedar sotmesa a la prova ordinària del percentatge d'ingressos agraris exigible.[54] En la mateixa línia cal valorar els ajuts i les subvencions que s'atorguin directament a les cooperatives agràries (p. ex., l'esmentat programa Impuls.Coop). Per a acabar, en termes de governança, la incorporació de diverses activitats principals implica que els socis productors vegin diluïda la seva participació en els òrgans socials, atès que la representació en aquests òrgans ha de

52. Juan Miguel Díaz Rodríguez i Cándido Román Cervantes, «Las cooperativas rurales: régimen jurídico adecuado para una nueva alternativa económica, social y medioambiental», a *Nuevas dinámicas mundiales en la era post-COVID: desafíos para la economía pública, social y cooperativa*, València, CIRIEC, 2022, p. 1-16, esp. p. 8.

53. María Pilar Alguacil Marí (coord.), *Modelos innovadores para impulsar a las cooperativas agroalimentarias*, p. 74-79. Una de les cooperatives analitzades explicita que no tributa com a cooperativa especialment protegida precisament perquè no tots els seus socis són titulars d'explotacions agroalimentàries, conseqüència directa de l'ampliació de l'activitat.

54. El Reial decret 1048/2022, del 27 de desembre, sobre l'aplicació de les intervencions en forma de pagaments directes en el marc del pla estratègic de la PAC, estableix en els seus articles 4 i 5 els requisits per

reflectir la pluralitat d'activitats de l'entitat, fet que redueix el pes relatiu dels socis agricultors i ramaders en la presa de decisions.

En conseqüència, si bé la figura de la cooperativa integral o rural pot considerar-se una alternativa vàlida per a ampliar les funcions de la cooperativa agrària en benefici dels socis d'edat més elevada i del medi rural en general, la seva adopció requereix una anàlisi jurídica prèvia i detallada que ponderi els beneficis de la multiactivitat davant els riscos fiscals, els efectes sobre els ajuts públics i la possible dilució de la participació dels socis agraris en el govern de l'entitat.

4.3. La gestió cooperativa de les explotacions agràries davant el cessament dels socis

D'acord amb l'article 110.3 de la LCCAT *in fine*, la cooperativa agrària pot ocupar-se de feines agràries o d'altres d'anàlogues en les explotacions i a favor dels socis, d'acord amb la legislació estatal aplicable i en concordança amb l'article 111*b* de la LCCAT, que obliga que estatutàriament s'especifiquin:

> [...] els mòduls de participació dels socis que prestin llurs drets d'ús i aprofitament de bestiar, de terres i d'immobles susceptibles d'explotació agrària i dels que, essent cedents de drets sobre béns, o no essent-ne, hi presten el treball, els quals tenen la condició de socis de treball.

Aquest precepte permet configurar fórmules estables de cessió de terres i d'organització del treball cooperatiu, però la seva implementació requereix necessàriament un disseny estatutari i contractual especialment acurat i capaç de delimitar amb precisió drets, obligacions i riscos eventuals. En aquest punt, convé tenir en compte que no totes les formes d'intervenció cooperativa responen a la mateixa lògica ni comporten el mateix grau d'implicació.[55] Així, cal diferenciar clarament entre els supòsits en què la cooperativa es limita a una funció d'intermediació, aquells en què assumeix l'arrendament de terres i la gestió directa de

a adquirir la condició d'agricultor actiu; per a les persones jurídiques, la regla general de l'article 5.4 exigeix acreditar que almenys el 25% dels ingressos totals provenen de l'activitat agrària. Tanmateix, aquesta acreditació es presumeix automàticament complida en el cas de les cooperatives agroalimentàries, les cooperatives d'explotació comunitària de la terra i les cooperatives de treball associat amb objecte d'explotació agropecuària, per remissió als articles de la llei de cooperatives estatal. Text disponible a: www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2022-23048.

55. Les opcions disponibles no han de ser confoses ni considerades sota una mateixa categoria, atesa la diversitat de conseqüències organitzatives, patrimonials i de responsabilitat que comporten. No és objecte d'aquest treball endinsar-nos en l'estudi de les diferències entre aquestes alternatives, però sí que volem advertir que n'hi ha i que han de ser analitzades amb cautela, també des d'una perspectiva tributària.

l'activitat productiva, i aquells en què s'organitza una explotació comunitària de la terra[56] en sentit material.

4.4. Seccions en la cooperativa agrària

La cooperativa pot estructurar el seu funcionament en seccions, sense personalitat jurídica pròpia. D'acord amb l'article 2*e* de la LCCAT, les seccions es defineixen com unitats organitzatives internes de la cooperativa, amb autonomia de gestió, possibilitat de patrimonis separats a aquest efecte i comptabilitat separada, sens perjudici de la responsabilitat general i unitària de la cooperativa. Poden constituir-se per a dur a terme activitats econòmiques o socials específiques o per a desenvolupar l'objecte social de la cooperativa en un àmbit territorial determinat. En la pràctica, són un instrument habitualment emprat per a organitzar serveis com el crèdit o la gestió comuna de terres, sense perdre la unitat de la cooperativa i mantenint la confiança dels socis en el projecte comú.[57]

La seva regulació es troba en l'article 6 de la LCCAT, que determina que l'existència de seccions ha de constar en els estatuts socials i preveu que les regles de funcionament puguin recollir-se tant en els estatuts socials com en un reglament de règim intern. Sobre aquesta base, les cooperatives disposen d'un ampli marge de decisió per a adaptar les seccions a les seves necessitats concretes, si bé es fixen certs límits que cal tenir presents. El primer apartat indica que «els estatuts socials […] n'han de fixar les competències, que en cap cas poden afectar les no delegables dels òrgans socials preceptius». Una interpretació literal ens portaria a valorar quines són les competències que pot assumir la secció. Convé precisar, però, que les competències no les tindria la secció com a tal, sinó els òrgans de govern que estatutàriament es delimités que integrarien la secció (p. ex., junta de secció i assemblea de secció). En qualsevol cas, la voluntat del legislador és preservar l'estructura orgànica preceptiva de la cooperativa davant de qualsevol intent de buidar-la de contingut mitjançant l'atribució de facultats a les seccions.

L'exemple més habitual de secció en el cooperativisme agrari català és la secció de crèdit, la qual ha de regir-se, a més de la LCCAT, pel que disposa la *Llei 7/2017, del 2 de juny,*

56. Tot i que en la LCCAT no es recullen, en altres comunitats autònomes la figura de les cooperatives d'explotació comunitària de la terra té molta força. Es tracta d'una classe de cooperativa diferent a l'agrària, que agrupa titulars de drets d'ús i aprofitament de terres o altres béns immobles susceptibles d'explotació agrària, que cedeixen els seus drets a la cooperativa perquè aquesta directament s'ocupi de la seva explotació econòmica.

57. Com a exemple real de creació d'una secció de gestió en comú de les terres recomanem la lectura de Raúl Ballester Bartrina, «Puesta en marcha de una sección de Gestión en Común», *Noticias de la Economía Pública, Social y Cooperativa* (València), núm. 67 (2021), p. 53-56. S'hi explica un cas pràctic d'aplicació de la Llei 5/2019, del 28 de febrer, d'estructures agràries de la Comunitat Valenciana, com a norma autonòmica específica per a impulsar la millora de les estructures agràries amb instruments de reestructuració, xarxa de terres, agrupació de parcel·les i permutes voluntàries. A Catalunya, la referència més pròxima és la Llei 18/2001, del 31 de desembre, d'orientació agrària, junt amb la normativa sectorial posterior sobre política agrària i gestió del territori, tot i que la norma catalana no és tan específica ni sistemàtica com la valenciana en aquest àmbit.

del règim de les seccions de crèdit de les cooperatives, que estableix un règim específic de supervisió i control atenent a la naturalesa financera de l'activitat.

En relació amb el règim econòmic, l'apartat 3 de l'article 6 de la LCCAT preveu que els estatuts socials poden establir la distribució diferenciada per seccions —tant si el resultat és positiu com si és negatiu—, fet que cal detallar en els comptes anuals junt amb els criteris d'assignació. A falta d'una previsió estatutària en aquest sentit, la distribució del resultat no s'ha de diferenciar per seccions.

Quant al règim de responsabilitat, atès que la secció no suposa la creació d'una personalitat jurídica diferent de la de la cooperativa, la responsabilitat patrimonial es manté en la cooperativa. No obstant això, d'acord amb l'article 6.4 de la LCCAT, en el cas que una societat cooperativa hagi de respondre de responsabilitats contractuals o extracontractuals derivades de l'actuació d'una secció, la cooperativa pot repetir contra els socis que integren la secció i exigir-los el desemborsament efectiu de les aportacions compromeses o de les garanties prestades. Si es fa ús d'aquesta potestat, s'ha de fer constar expressament davant les terceres persones amb qui la cooperativa contracti.

4.5. Tipologies de socis

La LCCAT preveu diverses categories de socis, en resposta a les diferents relacions que es poden mantenir amb l'entitat. Aquest ventall permet veure la cooperativa com un tot, capaç d'adequar-se a les diferents situacions i necessitats de la seva base social. Això és especialment interessant davant l'envelliment d'aquesta, ja que permet mantenir un vincle societari amb la cooperativa fins i tot quan el soci deixa de participar directament en l'activitat cooperativitzada principal, per la qual cosa facilita la transmissió de coneixement a les noves generacions, la participació en els òrgans cooperatius i el gaudi dels serveis que la cooperativa ofereix.

Amb caràcter previ a la identificació de cada tipus de soci, cal referir-se de nou al principi de portes obertes, pel qual els socis poden ingressar i mantenir-se en la cooperativa mentre aquesta sigui la seva voluntat, i poden donar-se de baixa en qualsevol moment sense necessitat d'al·legar cap causa concreta. Tanmateix, la dualitat essencial del vincle del soci cooperatiu amb la societat, en virtut del qual la incorporació a la societat cooperativa està condicionada a la concurrència en la persona del soci de requisits concrets (fixats estatutàriament en funció de la classe de cooperativa i, per tant, del tipus d'activitat cooperativitzada), determina que la desaparició sobrevinguda del compliment d'aquells requisits pot provocar la pèrdua de la condició de soci cooperatiu.[58]

Les categories de socis previstes amb caràcter general en la LCCAT són quatre: socis comuns, socis de treball, socis col·laboradors i socis en excedència. Si bé *a priori* sembla tractar-se d'un llistat tancat *numerus clausus*, entenent que no es poden crear altres catego-

58. Mercedes Sánchez Ruiz, «Pérdida de la condición de socio», a Rosalía Alfonso Sánchez (dir.), María del Mar Andreu Martí (coord.) i Mercedes Sánchez Ruiz, *Régimen jurídico de las sociedades cooperativas catalanas*, p. 119-140, esp. p. 135.

ries de socis per via estatutària[59] fora d'aquestes previstes, les cooperatives tenen cert marge de maniobra ja que estatutàriament poden determinar si en volen incorporar alguna més al costat del soci comú (que obligatòriament han de tenir totes les cooperatives ja que realitzen l'activitat essencial). Pel que fa específicament a les cooperatives agràries, l'article 110.2 de la LCCAT distingeix dues categories: socis comuns i socis col·laboradors. Això no obsta que aquesta classe de cooperatives puguin tenir altres tipus de socis, d'acord amb l'article 23 de la LCCAT, que permet establir en els estatuts figures com els socis de treball o els socis temporals, sense excloure cap classe de cooperativa.

Els *socis comuns*, d'acord amb l'article 24 de la LCCAT, són els que mantenen amb la cooperativa un vincle social de durada indeterminada i duen a terme l'activitat cooperativitzada. Si bé aquest article no ho especifica, caldria afegir a aquesta activitat l'adjectiu *principal* per tal de diferenciar-la de l'activitat cooperativitzada accessòria que es pot dur a terme en el si de l'entitat. En les cooperatives agràries, aquesta figura correspon als titulars d'explotacions agrícoles, ramaderes i forestals i a les persones que aporten la seva producció a la cooperativa.

Els *socis de treball*, tipificats en l'article 25 de la LCCAT, són els treballadors que, en el marc de qualsevol cooperativa que no sigui de treball associat, combinen la seva condició de treballadors amb la de membres de la cooperativa. En aquest cas, els estatuts han d'establir mòduls d'equivalència per a garantir que la participació d'aquests socis sigui equilibrada i equitativa pel que fa a obligacions i drets polítics i econòmics (art. 111*b* de la LCCAT). Cal tenir en compte que se'ls apliquen les mateixes regles que regeixen per als socis treballadors de les cooperatives de treball associat, tret que la cooperativa opti per regular-los específicament via estatuts socials o reglament de règim intern. Atenent a la problemàtica del relleu generacional, aquesta figura pot ser útil per a incorporar persones no titulars de terra ni d'explotacions, però que aporten treball i poden integrar-se en el projecte cooperatiu, obrint la cooperativa a nous perfils més enllà de la successió intrafamiliar.

Quant al *soci col·laborador*, previst en els articles 26 i 110.2 de la LCCAT, es tracta d'una categoria que permet la participació en la cooperativa de persones que no duen a terme l'activitat cooperativitzada principal però que contribueixen a la consecució de l'objecte social per altres vies, com ara la participació en activitats auxiliars, complementàries o accessòries, o simplement aportant capital. Els drets i les obligacions d'aquests socis s'han de determinar estatutàriament i, si bé no han de ser necessàriament uniformes per a tots, sí que han de garantir una participació equitativa. Pel que fa a les aportacions, s'han de comptabilitzar de forma separada i no se'ls pot obligar a subscriure'n de noves. En especial, els que aporten només capital percebran l'interès pactat i poden participar dels excedents si els estatuts ho preveuen; en aquest cas, assumiran les pèrdues en la mateixa proporció, amb el límit del 45% dels excedents anuals un cop dotats els fons obligatoris. Respecte a la governança, els socis col·laboradors tenen dret de vot a l'assemblea general amb els límits de l'article 48.3 de la LCCAT, segons el qual el total de vots dels tipus de socis diferents als socis comuns i dels temporals no pot superar el 40% de la totalitat dels vots

59. En particular, l'article 23 de la LCCAT indica que «els estatuts socials de la cooperativa poden establir que aquesta tingui, a banda dels socis comuns, socis de treball, socis col·laboradors i socis temporals».

socials i aquest 40% no pot representar en cap cas la meitat dels vots dels socis comuns. Sens perjudici d'això anterior, es podria preveure estatutàriament que no tinguin dret de vot els socis que aportin només capital. En qualsevol cas, en el supòsit que tinguin dret de vot, també tindran dret a formar part dels altres òrgans socials, amb les limitacions de l'article 55 de la LCCAT, segons el qual la major part dels membres del consell rector han de ser socis comuns. En cap cas, però, podran presidir-lo. Aquest règim implica, necessàriament, que la ponderació del vot de cada soci col·laborador no sigui estàtica, sinó dinàmica, i s'ha de determinar únicament en el moment de l'assemblea i en funció de la resta de socis assistents (nombre i categoria). Finalment, en cas que un soci d'un altre tipus no pugui, per una causa justificada, continuar l'activitat cooperativitzada (la principal, entenem), podria passar a tenir la condició de soci col·laborador si els estatuts ho permeten i el consell rector ho autoritza. Aquest és un punt important que cal tenir en compte, ja que el soci que no pugui, per una causa justificada, continuar l'activitat cooperativitzada principal, podria passar a tenir la condició de soci col·laborador sempre que els estatuts ho permetin i el consell rector ho autoritzi. Si els estatuts no ho preveuen, el soci comú que es trobi en aquesta situació haurà de donar-se de baixa de la cooperativa, amb les conseqüències econòmiques que això comporta, en particular la devolució de les aportacions al capital social (i, si escau, la devolució de la part corresponent a les inversions fetes no amortitzades de l'article 41.3 de la LCCAT). És, per tant, un punt que convé preveure expressament en els estatuts per a evitar situacions de desvinculació forçada de socis que, malgrat haver cessat en l'activitat agrària, podrien continuar contribuint al projecte cooperatiu amb activitats accessòries.

Els *socis temporals*, regulats en l'article 27 de la LCCAT (novetat introduïda en l'última llei catalana),[60] són una excepció al règim general de vinculació indefinida de la condició de soci, en crear una categoria d'una durada determinada i màxima de cinc anys. Entenem que es podria preveure aquesta temporalitat per a qualsevol tipologia de soci, tot i que habitualment s'aplica al soci comú. L'article imposa dos límits per a evitar que els socis temporals desequilibrin l'estructura de la cooperativa: d'una banda, el nombre de socis temporals no pot superar un terç del total de socis comuns; de l'altra, el conjunt de socis temporals no pot tenir un percentatge de vots igual o superior al dels socis comuns. En aquest cas, tant els drets i les obligacions com els requisits d'admissió són els mateixos que els dels socis amb vinculació indefinida del tipus que sigui, però llur aportació obligatòria al capital no podrà excedir el 50% de l'exigida a la resta de socis. La verdadera utilitat de la figura resideix precisament en la seva temporalitat, ja que, enfront d'un escenari d'augment puntual de l'activitat

60. És una figura freqüentment utilitzada en altres lleis de cooperatives autonòmiques, tot i que no sota la mateixa denominació. Algunes lleis utilitzen la denominació de «socis a prova» i altres la de «socis provisionals». No obstant això, segons alguns autors es tracta de dues figures diferenciades, amb drets i obligacions diversos. Caldrà, per tant, anar a la norma substantiva d'aplicació per a conèixer l'abast d'aquestes figures. Pedro Lassaletta García, Rafael Álvaro Millán Calenti, José Antonio Montero Vilar i Lucía Alvarado Herrera, «Tipos de socios y otras formas de participación social», a Juan Ignacio Peinado Gracia (dir.) i Trinidad Vázquez Ruano (coord.), *Tratado de derecho de sociedades cooperativas*, vol. 1, Cizur Menor, Tirant lo Blanch, 2019, p. 311-379.

empresarial, de la producció o de la demanda, permet que això es tradueixi a llarg termini en l'increment progressiu de la seva estructura societària.[61]

L'article 28 de la LCCAT regula els *socis en situació d'excedència*, no com una nova categoria de soci en sentit estricte, sinó com una situació transitòria en la qual poden trobar-se els socis que deixen de dur a terme temporalment l'activitat cooperativitzada. L'accés a aquesta situació requereix que els estatuts ho prevegin i que el soci ho sol·liciti expressament a la cooperativa. El legislador català està pensant en el soci comú que deixa de dur a terme l'activitat cooperativitzada principal, però no ho expressa específicament. Interpretem això perquè l'apartat 2 diu que si la persona interessada no formula expressament cap petició a la cooperativa, passa a tenir la condició de soci col·laborador en els termes en què la regula l'article 26.11 de la LCCAT.

En síntesi, la combinació estratègica d'aquestes figures i la seva adaptació a la realitat de la cooperativa per via estatutària permeten a les entitats articular una resposta jurídica graduada davant l'envelliment de la base social, ja que els socis de major edat poden transitar de socis comuns a socis col·laboradors o bé acollir-se a la situació d'excedència, mantenint el vincle institucional i contribuint a la transmissió de coneixement, mentre que les figures del soci de treball i el soci temporal poden facilitar la incorporació de joves encara no convençuts del projecte cooperatiu. Convé, però, evitar plantejaments excessivament optimistes, ja que la preservació del vincle societari no és equivalent, per si sola, a la garantia de continuïtat de l'activitat productiva, que requereix necessàriament la incorporació efectiva al projecte col·lectiu de noves generacions que aportin la producció agrària a l'entitat.

4.6. Règim econòmic cooperatiu: potencialitats del fons d'educació i promoció cooperatives

El règim econòmic és un dels aspectes més complexos i importants en matèria cooperativa.[62] En l'àmbit català, es recull en el capítol v de la LCCAT (art. 69-85) com a desenvolupament normatiu del tercer principi cooperatiu, de *participació econòmica dels socis*, que comporta la contribució equitativa al capital social i la gestió democràtica de la cooperati-

61. Així consta a Irene Escuin Ibáñez, «Posición jurídica del socio», a Rosalía Alfonso Sánchez (dir.), María del Mar Andreu Martí (coord.) i Mercedes Sánchez Ruiz, *Régimen jurídico de las sociedades cooperativas catalanas*, p. 99-118, esp. p. 103. L'autora refereix que s'ha relacionat la figura dels socis temporals amb les accions rescatables pròpies de les societats anònimes, atès que permeten incorporar subjectes que s'apropen a la cooperativa amb una motivació exclusivament inversora, però sense generar un vincle permanent amb aquella.

62. Així consta en Julio Costas Comesaña, «Capital social, aportaciones y régimen económico», a Rosalía Alfonso Sánchez (dir.), María del Mar Andreu Martí (coord.) i Mercedes Sánchez Ruiz, *Régimen jurídico de las sociedades cooperativas catalanas*, p. 221-278, esp. p. 222. El règim econòmic i financer de les societats cooperatives presenta certa «complejidad y singularidad», especialment si ens hi aproximem des de la regulació de les societats de capital, perquè sobre aquell incideix la doble condició del soci (com a inversor o aportador de capital i com a soci usuari o client de la cooperativa), així com, amb major o menor intensitat segons la matèria, els principis que caracteritzen i diferencien la cooperativa com a societat i empresa respecte d'altres tipus socials mercantils i de l'economia social.

va sota la màxima democràtica d'«un soci, un vot», amb independència de la quantia de capital aportada, i com a desenvolupament del cinquè principi, d'*educació, formació i informació*, i el setè, relatiu a l'*interès per la comunitat*. Ambdós principis són rellevants en relació amb el destí dels fons que van consolidant la cooperativa.

4.6.1. *Les aportacions al capital social i la seva transcendència davant l'envelliment de la base social*

Els socis participen en el capital social de la cooperativa fent aportacions obligatòries i voluntàries, les quals, al seu temps, poden ser: *a*) aportacions amb dret de reemborsament en cas de baixa i *b*) aportacions el reemborsament de les quals pot ésser refusat incondicionalment pel consell rector[63] (art. 70.7 de la LCCAT). Aquesta darrera previsió respon a la necessitat de preservar l'estabilitat financera de la cooperativa davant la variabilitat de la seva base social, inherent a aquesta fórmula empresarial. Són els estatuts de cada entitat els que identifiquen el tipus d'aportacions exigibles als seus socis, fet que té conseqüències tant en termes de comptabilitat com en els càlculs econòmics associats al moment de la baixa del soci.

En les societats cooperatives agràries, amb una base social força envellida, la decisió d'optar per aportacions no reemborsables pot constituir una bona estratègia de planificació financera a llarg termini. La regla general és que el capital cooperatiu sigui reemborsable, tot i que la cooperativa pot decidir que estigui integrat per aportacions el reemborsament de les quals pugui efectuar-se en un moment posterior al de la baixa, a discreció del consell rector. Aquesta opció no afecta el principi d'*adhesió voluntària i oberta*, si bé comportarà conseqüències econòmiques en el moment de la sortida del soci. En altres paraules, el soci pot decidir abandonar la cooperativa en el moment que estimi convenient, però la devolució de les aportacions fetes no s'efectuarà de forma immediata.

Al marge del capital social, tot i que d'una forma escassa en comparació amb altres normatives autonòmiques (p. ex., la normativa estatal, l'andalusa o la gallega), l'article 76 de la LCCAT estableix la possibilitat de preveure, per via estatutària o per acord de l'assemblea

63. Julio Costas Comesaña, «Capital social, aportaciones y régimen económico», p. 237. Aquest criteri de classificació va ser incorporat a la Llei 8/2002 a través del Decret-llei 1/2011, de 15 de febrer, que hi va afegir l'article 55 *bis*, el contingut del qual avui es recull, gairebé literalment, en els números 1-9 de l'article 70 de la LCCAT. L'admissió i regulació de les aportacions al capital el reemborsament de les quals pot ser discrecionalment rebutjat per la cooperativa (aportacions no reemborsables o no exigibles) té per objecte evitar les conseqüències negatives que, per a les societats cooperatives, va suposar la incorporació de les normes internacionals de comptabilitat a l'ordenament jurídic espanyol. Amb aquesta finalitat, totes les lleis de cooperatives espanyoles han deixat en mans dels socis la decisió sobre la qualificació comptable del capital social, ja que en els estatuts de la cooperativa, necessàriament, s'ha de determinar si les aportacions al capital social (obligatòries i voluntàries) són o no reemborsables en cas de baixa del soci, així com si donen dret a percebre un interès (art. 16.1*g* i *h* i 70.7 de la LCCAT). Si les aportacions (totes o una part) es configuren estatutàriament com a no reemborsables i, a més, no generen el dret a percebre una remuneració, comptablement es qualifiquen com a patrimoni net (com a «fons propis»). Contràriament, les aportacions al capital reemborsables o que, sense ser-ho, atribueixen al soci el dret a percebre un interès, comptablement es registraran com a passiu financer.

general, les denominades «quotes d'ingrés» i «quotes periòdiques», les quals no són reintegrables als socis, així com altres fórmules de finançament complementàries. Tampoc no integren el capital social ni es retornen als socis els pagaments per a l'obtenció dels serveis cooperativitzats, subjectes a les condicions fixades o contractades amb la societat cooperativa. El conjunt d'aquest ventall d'instruments de finançament permet dissenyar relacions diverses amb els socis i modular els pagaments pels serveis que la cooperativa pot oferir, respectant sempre la igualtat entre els socis que tinguin les mateixes condicions (com a valor cooperatiu per excel·lència).

La distribució dels resultats de l'exercici econòmic es fa també d'acord amb els principis cooperatius i amb la premissa que la cooperativa no solament ha de donar resposta a les necessitats dels socis actuals, sinó que ha de vetllar pel manteniment d'un llegat que serveixi a les generacions futures. En aquest sentit, l'aplicació dels excedents regulada en l'article 81 de la LCCAT estableix que els resultats cooperatius s'han de destinar, com a mínim, un 20% al fons de reserva obligatori (FRO) (integrat també per les deduccions en cas de baixa injustificada i expulsió, així com per les quotes d'ingrés o periòdiques), de caràcter irrepartible[64] o parcialment repartible[65] i orientat a la consolidació, el desenvolupament i la garantia de la cooperativa (art. 83 i 84 de la LCCAT), i un 10% al fons d'educació i promoció cooperatives (FEPC).[66] La quantitat restant, un cop satisfets els impostos exigibles, és d'aplicació lliure per l'assemblea general en forma de retorn cooperatiu als socis en funció de l'activitat cooperativitzada feta per cada soci o de dotació a fons de reserva voluntaris.

En aquest estudi ens interessa especialment l'abast del FEPC, regulat en l'article 85 de la LCCAT. Aquest fons constitueix l'instrument normatiu a través del qual la cooperativa canalitza els recursos provinents d'excedents cooperatius i beneficis extracooperatius, sancions i subvencions, donacions i ajudes diverses, cap a les finalitats previstes legalment. La llei catalana inclou entre els destins possibles la promoció de les relacions intercooperatives (lletra *b*), la promoció d'activitats culturals, professionals i assistencials per als socis de la

64. L'obligació legal de dotar anualment una part dels beneficis a reserves irrepartibles és precisament una expressió de la solidaritat intergeneracional de les cooperatives, amb un patrimoni en comú que es podria definir com un «patrimoni d'ús i no de propietat» i que, per tant, no es propietat individual dels socis, sinó que els socis en poden gaudir de forma directa sempre que mantinguin la seva condició com a tals i, de forma indirecta, formin part de l'entorn on actua la cooperativa.

65. Julio Costas Comesaña, «Capital social, aportaciones y régimen económico», p. 273. Com indica l'autor, una de les principals novetats de l'actual versió de la LCCAT en l'àmbit del règim econòmic ha estat reconèixer el caràcter parcialment distribuïble dels fons del FRO, seguint la línia iniciada per diverses lleis autonòmiques de cooperatives (com ara l'art. 70.3 de la normativa d'Andalusia). Aquest canvi legal respon probablement al fet que, a la pràctica i en nombroses cooperatives, i especialment les agràries, la irrepartibilitat absoluta del FRO va acabar generant una política d'excedent net zero, aconseguida mitjançant la maximització, fins al límit legal, de la imputació de pèrdues, a través de la sobrevaloració econòmica de l'activitat cooperativitzada realitzada pels socis.

66. Daniel Hernández Cáceres, «La constitución de reservas y dotación de fondos», a Marina Aguilar Rubio, Carlos Vargas Vasserot i Daniel Hernández Cáceres (coord.), *Los principios cooperativos y su incidencia en el régimen legal y fiscal de las cooperativas*, p. 467-502, esp. p. 481. El FEPC té una dimensió social i assistencial històrica i el seu origen rau en el fons d'obres socials de la Llei de cooperació del 1942, destinat a fins de caràcter moral, cultural, professional o benèfic en interès de la societat.

cooperativa, els seus treballadors, l'entorn local i la comunitat en general (lletra *c*), l'atenció a objectius d'incidència social i de lluita contra l'exclusió social (lletra *d*), i les accions que fomenten la responsabilitat social empresarial (lletra *f*). D'acord amb aquests destins tipificats, la cooperativa podria, per acord assembleari, assignar una part del FEPC a finançar iniciatives pensades per als socis grans, com ara serveis d'acompanyament, suport assistencial o programes de transició cap a la jubilació en els casos de reducció o cessament de l'activitat cooperativitzada principal.

Cal advertir, però, que l'article 85 de la LCCAT no identifica el soci envellit com a beneficiari específic d'aquestes actuacions, de manera que la seva inclusió no opera per mandat legal, sinó que es requereix una decisió assembleària expressa que pressuposa, prèviament, la informació, conscienciació i voluntat per part de la base social per a apostar per aquesta opció.[67]

4.7. Relleu intrafamilar de l'article 112 de la Llei de cooperatives

Un dels aspectes que cal considerar davant de l'augment de la longevitat dels socis és la transmissió de les explotacions agràries. En molts casos, els titulars d'explotacions agràries que arriben a edats més avançades no tenen relleu dins de la família o, tot i tenir-n'hi, no volen renunciar a la propietat de la terra ni desvincular-se de la seva activitat. En aquest context, no es tracta únicament de discernir qui es queda amb l'explotació, sinó d'identificar la forma que permeti preservar la producció en el marc de la cooperativa.

El règim jurídic previst per la LCCAT en aquesta matèria està configurat des d'una perspectiva intrafamiliar. Això es desprèn de l'article 112 de la LCCAT, que preveu el supòsit de successió del soci titular indicant que si la persona sòcia titular d'una explotació agrària deixa d'estar activa i se li dona la baixa obligatòria, l'ha de succeir el «membre de la comunitat familiar afectat a l'explotació agrària que n'esdevingui titular per qualsevol títol». En la mateixa línia, l'article 111*d* de la LCCAT exigeix que els estatuts de les cooperatives agràries regulin la manera com, si es considera pertinent, algun familiar afectat a l'explotació agrària de la persona sòcia en pugui exercir els drets en la cooperativa, fins i tot ésser elegit per a tenir-hi càrrecs socials.

67. Un exemple paradigmàtic es el Grupo Arcoiris, amb seu social a Vall-de-roures (Terol), guardonat l'any 2025 com a millor cooperativa agroalimentària per Cooperativas Agroalimentarias de España. L'element que resulta d'interès especial per a aquest estudi és la constitució per part del grup l'any 2021 de la Fundación Grupo Arcoiris (https://fundaciongrupoarcoiris.org/), entitat sense ànim de lucre vinculada orgànicament a la cooperativa de base GUCO i al seu fons social. Aquesta fundació té com a finalitat estatutària l'atenció a les persones grans i a les persones amb diversitat funcional, el foment sostenible dels recursos naturals i la col·laboració en projectes socials i culturals. A més, l'any 2022 la fundació va adquirir un immoble destinat a convertir-se en una residència de gent gran, oberta a qualsevol persona, per a oferir atenció de qualitat a la comarca del Matarranya. Fundat l'any 1978 a partir d'una fàbrica de pinsos, el grup cooperatiu ha assolit una estructura complexa integrada per quatre societats de base i participacions en sis societats addicionals, amb més de sis-cents llocs de treball directes i centenars de socis, i una activitat que engloba des de la producció ramadera fins a la industrialització i comercialització de productes carnis. Vegeu: https://grupoarcoiris.com/es/comunicacion/noticias/noticias-rsc/empresarial/grupo-arcoiris-galardonado-como-mejor-cooperativa-agroalimentaria-del-ano-2025-por-cooperativas-agro-alimentarias-de-espana.

La configuració normativa, per tant, està orientada al relleu intrafamiliar i presenta limitacions evidents davant d'una realitat en la qual, de forma creixent, el relleu no es produeix en l'àmbit de la família o, directament, no existeix. La norma no considera les vies de relleu extrafamiliar,[68] com ara la incorporació de socis treballadors externs a la família o la cessió de l'explotació a tercers disposats a mantenir la producció en el si de la cooperativa. Una futura revisió de l'article 112 de la LCCAT hauria d'incorporar mecanismes que permetin la transmissió extrafamiliar de les explotacions, regulant, com a mínim, un procediment de mediació cooperativa i els efectes jurídics de la cessió d'explotació a un soci no familiar amb la correlativa successió en la condició de soci.

4.8. Estructures empresarials, intercooperació i mecanismes d'integració cooperativa

La *cooperació entre cooperatives* no és un principi merament declaratiu, sinó que, en funció de com s'articuli, és un instrument de competitivitat empresarial i un vehicle idoni per a la gestió col·lectiva dels reptes demogràfics. Cadascuna de les fórmules d'integració existents permet dissenyar mecanismes compartits que individualment una única cooperativa potser no podria assumir, entre els quals poden incloure's programes d'acompanyament al soci de major edat, instruments de transició cap a la jubilació o fórmules que facilitin la incorporació de nous socis joves per a substituir els que cessen en la seva activitat cooperativitzada.

4.8.1. *Nivells de col·laboració i integració cooperativa*

Les diferents fórmules de col·laboració es poden classificar segons la seva intensitat.[69] En un primer nivell es troben les col·laboracions esporàdiques o puntuals, articulades mitjançant contractes d'intercanvi de béns o de prestació de serveis, i les col·laboracions estables o contínues, que inclouen els *convenis o acords intercooperatius* (contractes entre dues o més cooperatives per al compliment dels seus objectes socials, les operacions relatives als quals es consideren activitat cooperativitzada) i els contractes de comercialització, com ara el contrac-

68. Si bé el relleu generacional en l'àmbit agrari pot produir-se per via familiar (mitjançant herència o cessió intrafamiliar de la titularitat de l'explotació) o per via extrafamiliar (quan un tercer aliè a la família n'assumeix la titularitat), la realitat econòmica del sector fa que aquesta segona via sigui en la pràctica de difícil materialització. Les elevades inversions necessàries per a l'adquisició i la posada en marxa d'una explotació agrícola, unides a la baixa rendibilitat esperada en molts subsectors, desincentiven l'entrada de nous titulars externs a la unitat familiar, la qual cosa reforça la dependència estructural del relleu respecte de la transmissió intergeneracional dins del nucli familiar. Vegeu Manel Plana i José Luis Gallizo, «Intención sucesoria de los estudiantes de escuelas agrarias en las agroindustrias familiares», *Cuadernos Prácticos de Empresa Familiar* (Lleida), núm. 7 (2020).

69. Anna García Companys, «El impacto de los instrumentos de colaboración entre cooperativas agroalimentarias en su gobierno corporativo», a *Libro de actas del Congreso Internacional de Economía y Derecho de la Empresa Agroalimentaria y Cooperativa*, València, Editorial Universitat Politècnica de València, 2025, p. 187-204.

te d'agència o el de distribució. En un segon nivell d'integració es troben, d'una banda, les *cooperatives de segon o ulterior grau*, entitats amb personalitat jurídica pròpia que fomenten, coordinen i desenvolupen objectius econòmics comuns de les seves entitats sòcies tot preservant l'autonomia i la identitat de cadascuna, i, de l'altra, els *grups cooperatius*, caracteritzats per una direcció unitària de naturalesa contractual, segons la qual cada societat membre s'obliga a acatar les directrius de l'entitat cap de grup, però mantenint la seva autonomia operativa. El nivell de màxima concentració empresarial el representen la fusió i la creació d'una nova entitat o empresa conjunta (*joint-venture*) corporativa,[70] sigui de la naturalesa que sigui.

La col·laboració i integració de cooperatives és, sens dubte, una voluntat política amb impacte en la legislació. N'és una mostra el fet que el legislador estatal ha impulsat polítiques de foment de la integració cooperativa, amb la Llei 13/2013, del 2 d'agost, de foment de la integració de cooperatives i d'altres entitats associatives de caràcter agroalimentari, aplicable també a Catalunya, que han servit per a evitar el tancament d'explotacions, fent-les més eficaces, tot i que és un procés en desenvolupament i que s'hauria de potenciar amb incentius de tipus econòmic.[71]

4.8.2. *Els convenis intercooperatius de l'article 141 de la Llei 12/2015*

D'acord amb l'article 141 de la LCCAT, les cooperatives poden subscriure amb altres cooperatives *convenis* o *acords intercooperatius* per al compliment de llurs objectes socials. En virtut d'aquests convenis o acords, la cooperativa i els seus socis poden fer operacions de subministrament, lliurament de productes o serveis amb les altres cooperatives signants de l'acord o conveni, sense cap més restricció que les que es puguin derivar de la singularitat o la complexitat de les operacions cooperativitzades ofertes, dels estatuts socials o de les disposicions legals. Aquestes operacions tenen la mateixa consideració que les operacions cooperativitzades amb els socis, llevat de les operacions amb les seccions de crèdit.

Segons Embid Irujo,[72] és l'activitat cooperativitzada el que ha de tenir-se en compte a l'hora d'establir els convenis regulats en l'article 141 de la LCCAT, i no, per tant, els «actes externs o instrumentals de la cooperativa». D'aquesta manera, quan existeixi un conveni d'aquesta naturalesa, l'activitat en qüestió podrà fer-la la cooperativa subministradora no tan sols amb els seus propis socis, sinó també amb la cooperativa signatària de l'acord i amb els

70. La fusió és el procés de modificació estructural pel qual dues o més cooperatives s'integren en una única societat de nova creació o per absorció, amb transmissió en bloc dels seus patrimonis i dels seus socis, fet que comporta la desaparició dels òrgans socials de les entitats extingides i la transformació profunda del govern corporatiu de l'entitat resultant. La creació d'una nova entitat, en canvi, permet a diverses cooperatives independents posar en comú interessos sense perdre la seva personalitat jurídica i constituir una nova entitat independent per al desenvolupament d'una activitat complementària.

71. María Pilar Alguacil Marí (coord.), *Modelos innovadores para impulsar a las cooperativas agroalimentarias*, p. 83.

72. José Miguel Embid Irujo, «Integración e intercooperación económica», a Rosalía Alfonso Sánchez (dir.), María del Mar Andreu Martí (coord.) i Mercedes Sánchez Ruiz, *Régimen jurídico de las sociedades cooperativas catalanas*, p. 471-492, esp. p. 488.

socis d'aquesta, i, per la seva banda, els socis de la cooperativa subministradora podran fer l'activitat cooperativitzada no tan sols amb aquesta, sinó també amb la cooperativa receptora i, si escau, amb els seus socis. D'aquesta forma s'amplien la capacitat operativa de la cooperativa i la seva presència en el mercat, en poder fer activitats econòmiques amb tercers no socis sense infringir la norma. No obstant això anterior, segons la nostra opinió i seguint una interpretació sistemàtica de la norma, l'objecte social de la cooperativa pot incloure tant l'activitat principal agrària com activitats accessòries, entre les quals podrien figurar les d'acompanyament als socis, de manera que l'instrument del conveni intercooperatiu pot ser emprat també per a finalitats accessòries a la principal, com, per exemple, les de naturalesa social i assistencial.

4.8.3. *La intercooperació amb cooperatives d'habitatge*

En aquest ventall de possibilitats, mereix una atenció específica la possibilitat d'intercooperació de cooperatives agràries i cooperatives d'habitatges,[73] que en els últims anys s'han consolidat com a alternativa davant dels problemes estructurals d'accés a l'habitatge (increment de preus, restriccions d'accés al crèdit, preferència per la propietat, envelliment poblacional, etc.). A Catalunya en particular es concentren la majoria d'iniciatives de cooperatives d'habitatge en cessió d'ús de l'Estat.

L'experiència comparada i les tendències en el cooperativisme d'habitatge assenyalen el *cohousing* sènior[74] com un model en expansió que pot oferir respostes concretes a les necessitats residencials i assistencials de les persones grans en el medi rural. Aquest model, que combina l'autonomia personal amb la vida en comunitat i el suport mutu, s'emmarca en la lògica de l'economia social i presenta un potencial significatiu per a la cooperativa agrària que cerqui donar acompanyament integral al soci que envelleix, més enllà de la gestió estrictament patrimonial de l'explotació.

Amb el conveni intercooperatiu entre cooperatives agràries i cooperatives d'habitatge en règim de cessió d'ús s'aconseguiria, sense necessitat de crear cap estructura orgànica nova, coordinar la gestió del patrimoni agrari del soci jubilat i la provisió d'una solució residencial.

73. Sobre el paper de les cooperatives d'habitatge en cessió d'ús, recomanem la lectura de Sara Louredo Casado, «Las cooperativas de viviendas en régimen de cesión de uso como cauce jurídico para los nuevos modelos habitacionales», *CIRIEC-España. Revista Jurídica de Economía Social y Cooperativa* (València), núm. 37 (2020), p. 167-206. També Maridalia Rodríguez Padilla i Ramon Bastida Vialcanet, «Nuevos modelos de cooperativas de vivienda para luchar contra la escasez de vivienda asequible y promover la sostenibilidad. Estudios de casos nacionales e internacionales», *CIRIEC-España. Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa* (València), núm. 116 (2026), p. 59-92. Com consta en ambdós treballs, les cooperatives d'habitatge en règim de cessió d'ús s'han consolidat en diversos ordenaments jurídics com una tercera via d'accés a l'habitatge, alternativa tant a la propietat com a l'arrendament, fonamentada en la reducció dels costos d'intermediació i en la primacia de la finalitat social sobre el lucre.

74. Sobre el creixement del *cohousing* sènior a Espanya i la seva articulació a través de l'economia social, amb referència a l'experiència sueca com a model de bones pràctiques en matèria de governança i finançament, vegeu M. Ángeles Tortosa Chuliá i Gerdt Sundström, «El cohousing senior en España. Cambios desde la economía social en los alojamientos y en la economía de los cuidados para personas mayores», *CIRIEC-España. Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, núm. 104 (2022), p. 303-331.

Es podria veure com un circuit de solidaritat intergeneracional que, alhora, contribuiria al relleu generacional del sector. Cal reconèixer, però, que aquesta possibilitat roman fins ara inexplorada en el cooperativisme agrari català i que la seva viabilitat pràctica dependrà tant de la capacitat organitzativa de les entitats implicades com del suport dels poders públics en matèria de sòl i finançament.

4.8.4. *La creació d'entitats jurídiques complementàries*

Tal com hem anunciat en apartats previs, les cooperatives poden desenvolupar la seva funció social no únicament a través dels instruments propis de la legislació cooperativa, sinó també mitjançant la creació de persones jurídiques diferenciades però vinculades a la cooperativa, que assumeixin de manera especialitzada la gestió d'activitats complementàries. Aquesta estratègia d'externalització cap a entitats instrumentals de finalitat social (com ara fundacions finançades amb recursos del FEPC)[75] permet impulsar iniciatives d'impacte social que responen a necessitats reals del territori, sense que la cooperativa es desvinculi de la seva funció econòmica essencial ni assumeixi els riscos de desnaturalització ja advertits. La creació d'entitats instrumentals complementa, per tant, les fórmules d'integració intercooperativa i permet superar els límits que derivarien d'ampliar indefinidament les activitats accessòries en el si de la pròpia entitat.

5. REFLEXIONS I CONCLUSIONS

El cooperativisme agrari català afronta actualment un dels reptes més significatius de les darreres dècades i que posa en perill la continuïtat del seu model. L'envelliment progressiu de la base social (integrada pels titulars de les explotacions agràries) i la insuficiència del relleu generacional suposen un canvi estructural al qual les cooperatives hauran d'adaptar-se si volen preservar la seva viabilitat econòmica i mantenir el projecte cooperatiu comú. En aquest context, les cooperatives agràries hauran de conciliar dos objectius essencials: d'una banda, assegurar la continuïtat de l'activitat agrària vinculada a l'entitat (per tal de preservar la capacitat productiva i la posició competitiva en el mercat); de l'altra, donar una resposta jurídica i organitzativa adequada a les necessitats dels socis de major edat, tant mentre mantenen la seva condició de socis comuns com en el moment en què cessen en el desenvolupament de l'activitat cooperativitzada principal. Amb aquesta finalitat, el present treball ha examinat en quina mesura el dret cooperatiu català disposa d'eines jurídiques adequades i suficients per a fer front a aquest fenomen, i n'ha identificat les potencialitats i els límits.

75. L'experiència del supòsit esmentat del Grupo Cooperativo Arcoiris il·lustra com, mitjançant la creació d'una fundació finançada amb recursos procedents del fons d'educació i promoció cooperatives, és possible impulsar iniciatives d'impacte social (com una residència per a persones grans) que responen a una necessitat real del territori sense que la cooperativa es desvinculi del seu arrelament territorial ni de la seva funció econòmica essencial.

Una primera consideració que cal fer és que les causes determinants de la manca de relleu generacional en les cooperatives agràries es troben en aspectes de caràcter sectorial, més que no pas normatiu. En termes econòmics, la baixa rendibilitat de les explotacions, l'elevat cost de l'accés a la terra, la insuficiència dels mecanismes de finançament disponibles i la percepció poc atractiva del model cooperatiu entre les generacions joves, expliquen en gran manera per què la renovació de la base social no s'està produint al ritme necessari. Cap reforma legislativa, per ben orientada que estigui, servirà per a aquests objectius si les condicions econòmiques i socials que fan viable l'activitat agrària no són les idònies. Ara bé, un marc jurídic dissenyat adequadament i aplicat correctament sí que pot actuar com a element facilitador de les respostes que cada cooperativa agrària, en exercici de la seva autonomia estatutària, decideixi adoptar. És en aquesta clau que entenem que caldria llegir les aportacions d'aquest treball. No com a solució autosuficient, sinó com a contribució a la identificació dels instruments que l'ordenament cooperatiu català ja ofereix i de les mesures que, si fossin adoptades, podrien contribuir a una gestió més adequada de la transició generacional.

Pel que fa a la base social subjectiva de la cooperativa, la LCCAT preveu un ventall de categories de socis que, en conjunt, permetrien una transició ordenada al llarg dels diferents cicles vitals. Quan el soci envellit redueix o cessa en l'activitat cooperativitzada principal, la norma no l'obliga necessàriament a donar-se de baixa de l'entitat, sinó que pot passar a la situació d'excedència prevista en l'article 28 de la LCCAT o pot assumir la condició de soci col·laborador, d'acord amb els articles 26 i 110.2 de la LCCAT, sempre que els estatuts socials ho hagin previst i que el consell rector ho autoritzi. Per la seva banda, la figura del soci temporal regulada en l'article 27 de la LCCAT i la del soci de treball de l'article 25 de la LCCAT poden, al seu torn, facilitar la incorporació de nous membres que no siguin necessàriament titulars d'una explotació pròpia, obrint així la cooperativa a perfils més diversos i, potencialment, més joves. L'eficàcia real d'aquestes figures no és automàtica i dependrà, en tot cas, de la decisió dels socis (via estatutària, reglaments de règim intern i/o acords assemblearis) de cada entitat i de la voluntat social d'implementar-les.

En relació amb l'activitat que pot desenvolupar la cooperativa agrària, l'article 110 de la LCCAT delimita un objecte social flexible que li permet anar més enllà de l'agrupació i la comercialització de la producció agrària dels socis, tot incloent-hi activitats accessòries d'atenció, suport i serveis en benefici dels membres i de la seva comunitat. Aquesta configuració *multiactiva* pot donar resposta a necessitats específiques dels socis de major edat. Convé advertir, però, que l'ampliació indefinida de les activitats comporta riscos com el sobredimensionament organitzatiu, la pèrdua del focus en l'activitat agrària i, en casos extrems, fins i tot la desnaturalització de la classe de cooperativa, amb les conseqüents implicacions en el règim jurídic i fiscal aplicable. En aquesta línia, la cooperativa agrària no pot convertir-se en un substitut de les polítiques públiques de serveis socials sense comprometre la seva pròpia identitat.

Una altra possibilitat que cal considerar és la figura de la cooperativa integral o rural prevista en l'article 136 de la LCCAT, la qual pot representar, en determinats contextos, una alternativa per a ampliar les funcions de la cooperativa agrària. No obstant això, la seva adopció exigeix una anàlisi jurídica prèvia i rigorosa. En primer lloc, la manca d'inclusió explícita d'aquesta figura entre les categories especialment protegides de la normativa fiscal genera

certa incertesa en matèria tributària. En segon lloc, la diversificació de les activitats principals pot comportar la pèrdua de la presumpció d'agricultor actiu i, en conseqüència, pot afectar el dret als pagaments de la PAC. I, en tercer lloc, la incorporació de diverses activitats principals acaba diluint el pes relatiu dels socis agricultors en la governança de l'entitat, amb els riscos associats per a la preservació de l'activitat agrària del projecte cooperatiu original.

Quant al règim econòmic cooperatiu, el fons d'educació i promoció cooperatives, regulat en l'article 85 de la LCCAT, constitueix el vehicle normatiu intern a través del qual la cooperativa pot canalitzar recursos cap a finalitats d'acompanyament als socis en procés d'envelliment i per a promoure el relleu generacional. Si bé la llei no identifica el soci envellit com a beneficiari específic del fons ni estableix cap obligació en aquest sentit, la seva utilització per a aquestes finalitats dependrà d'una decisió assembleària expressa. Això implica l'essencial informació, conscienciació i voluntat política de la base social.

Un dels punts més febles del marc normatiu és el dels mecanismes de transmissió de les explotacions. L'article 112 de la LCCAT regula la successió *intrafamiliar* del soci titular i preveu la baixa obligatòria quan aquest deixa d'estar actiu, amb la successió del membre de la comunitat familiar que serà el titular. Aquesta configuració, centrada en el relleu de caràcter familiar, pot ser una limitació evident davant una realitat creixent en la qual el relleu no es produeix en l'àmbit de la família o, directament, no existeix. La norma no considera altres vies de relleu *extrafamiliar* ni instruments de mediació cooperativa per a facilitar la cessió d'explotacions a tercers disposats a mantenir la producció en el si de l'entitat. Aquesta llacuna normativa és especialment rellevant i mereix atenció en una futura revisió de la LCCAT, atès que l'absència de mecanismes *ad hoc* per a la transmissió extrafamiliar de les explotacions representa, en la pràctica, una de les principals barreres jurídiques per a la incorporació de nous socis que no siguin titulars d'explotacions agràries, sense vincle familiar.

Pel que fa a les fórmules d'integració cooperativa i, especialment, les cooperatives de segon grau, regulades en l'article 137 de la LCCAT, i els convenis intercooperatius, regulats en l'article 141 de la LCCAT, permeten dissenyar solucions col·lectives davant de reptes que difícilment una sola cooperativa pot afrontar de manera autònoma. La prestació conjunta de serveis d'acompanyament al soci gran, la gestió col·lectiva de les explotacions en procés de transició o la intercooperació amb cooperatives d'habitatge en cessió d'ús per a la provisió de solucions residencials en el medi rural, són algunes de les possibilitats jurídicament viables que cal plantejar. En tot cas, la seva assumpció requereix una visió estratègica compartida entre entitats i, sovint, el suport dels poders públics en matèria de sòl, finançament, ajudes i aspectes fiscals.

Des d'una perspectiva de governança, l'envelliment de la base social incideix directament en els dos òrgans socials preceptius de la cooperativa. En l'assemblea general, una majoria de socis de major edat pot prioritzar decisions amb horitzons temporals curts i polítiques de distribució de retorns per sobre d'estratègies d'inversió a llarg termini. En el consell rector, per la seva banda, la reducció del cercle de candidats elegibles pot perpetuar alguns perfils i dificultar la incorporació d'una visió estratègica actualitzada. La incorporació progressiva de joves en els òrgans de govern, combinada amb l'experiència acumulada dels socis de major edat, constitueix un repte i una oportunitat de planificació per a la cooperativa, i és una qüestió que no es resol per previsió legal, sinó per voluntat de cada entitat.

En definitiva, el dret cooperatiu català posa a disposició de les cooperatives agràries un conjunt d'instruments que, ben utilitzats, permeten gestionar adequadament l'envelliment de la seva base social i el relleu generacional. La LCCAT, inspirada en els principis cooperatius de l'Aliança Cooperativa Internacional i sota el paraigua de l'autonomia estatutària, ofereix eines per a acompanyar el soci gran, obrir la cooperativa a noves generacions i articular fórmules de col·laboració intercooperativa. Ara bé, la norma no proporciona una resposta sistemàtica ni integral davant el fenomen de l'envelliment cooperatiu. Els instruments existents estan dispersos, les llacunes normatives són notables i l'adopció de moltes de les possibilitats disponibles depèn, en última instància, de la conscienciació i la voluntat de la mateixa base social. La clau, a més, no és exclusivament jurídica i la preservació del cooperativisme agrari català com a model econòmic i social de futur requereix també el disseny d'instruments de política pública que abordin les causes estructurals de la manca de relleu.

6. BIBLIOGRAFIA

Alfonso Sánchez, Rosalía. «La sociedad cooperativa catalana: una aproximación». A: Alfonso Sánchez, Rosalía (dir.); Andreu Martí, María del Mar (coord.); Sánchez Ruiz, Mercedes. *Régimen jurídico de las sociedades cooperativas catalanas (adaptado a la Ley 12/2015, de 9 de julio, de cooperativas de Cataluña)*. Barcelona: Atelier, 2020, p. 29-78.

Alfonso Sánchez, Rosalía (dir.); Andreu Martí, María del Mar (coord.); Sánchez Ruiz, Mercedes. *Régimen jurídico de las sociedades cooperativas catalanas (adaptado a la Ley 12/2015, de 9 de julio, de cooperativas de Cataluña)*. Barcelona: Atelier, 2020.

Alguacil Marí, María Pilar (coord.). *Modelos innovadores para impulsar a las cooperativas agroalimentarias, evitar el abandono de explotaciones y fomentar el relevo generacional*. Madrid: Cooperativas Agro-alimentarias de España, 2020 (Informes).

Álvarez Rodríguez, Juan Fernando. *Naturaleza y especificidad de la cooperativa multiactiva*. Bogotà: CIRIEC Colombia, 2008.

Arcas Lario, Narciso. «El relevo generacional en el sector agrario pasa por las cooperativas». *Cooperativas Agro-alimentarias* [Madrid], núm. 66 (2025), p. 33-35.

Arcas Lario, Narciso; Meroño, Antonio Luis; Hernández, Miguel; García, Diego; Sánchez, Jorge Luis; López, Eva Isabel; Alcón, Francisco. *El cooperativismo agroalimentario en la región de Murcia: presente y futuro*. Múrcia: Consejo Económico y Social de la Región de Murcia, 2022.

Arcas Lario, Narciso; Sánchez Navarro, Jorge Luis; Hernández Espallardo, Miguel. «Relevo generacional y cooperativas agroalimentarias». A: Alfonso Sánchez, Rosalía (dir.); Andreu Martí, María del Mar (coord.). *Relevo generacional en cooperativas y sociedades laborales*. Cizur Menor: Aranzadi, 2024, p. 283-312.

Ballester Bartrina, Raúl. «Puesta en marcha de una sección de gestión en común». *Noticias de la Economía Pública, Social y Cooperativa* [València], núm. 67 (2021), p. 53-56.

Ballestero, Enrique. *Economía social y empresas cooperativas*. Madrid: Alianza, 1990.

Blasco, María; Pérez Díaz, Julio. *Envejecimiento*. Madrid: Catarata, 2011.

Boldó Roda, Carmen. «Clases de cooperativas de primer grado». A: Alfonso Sánchez, Rosalía (dir.); Andreu Martí, María del Mar (coord.); Sánchez Ruiz, Mercedes. *Régimen jurídico de las sociedades cooperativas catalanas (adaptado a la Ley 12/2015, de 9 de julio, de cooperativas de Cataluña)*. Barcelona: Atelier, 2020, p. 427-470.

Costas Comesaña, Julio. «Capital social, aportaciones y régimen económico». A: Alfonso Sánchez, Rosalía (dir.); Andreu Martí, María del Mar (coord.); Sánchez Ruiz, Mercedes. *Régimen jurídico de las sociedades cooperativas catalanas (adaptado a la Ley 12/2015, de 9 de julio, de cooperativas de Cataluña)*. Barcelona: Atelier, 2020, p. 221-278.

Díaz Rodríguez, Juan Miguel; Román Cervantes, Cándido. «Las cooperativas rurales: régimen jurídico adecuado para una nueva alternativa económica, social y medioambiental». A: *33 Congreso Internacional de CIRIEC*: *Nuevas dinámicas mundiales en la era post-COVID: desafíos para la economía pública, social y cooperativa*. València: CIRIEC, 2022, p. 1-16.

Embid Irujo, José Miguel. «Integración e intercooperación económica». A: Alfonso Sánchez, Rosalía (dir.); Andreu Martí, María del Mar (coord.); Sánchez Ruiz, Mercedes. *Régimen jurídico de las sociedades cooperativas catalanas (adaptado a la Ley 12/2015, de 9 de julio, de cooperativas de Cataluña)*. Barcelona: Atelier, 2020, p. 471-492.

Escuin Ibáñez, Irene. «Posición jurídica del socio». A: Alfonso Sánchez, Rosalía (dir.); Andreu Martí, María del Mar (coord.); Sánchez Ruiz, Mercedes. *Régimen jurídico de las sociedades cooperativas catalanas (adaptado a la Ley 12/2015, de 9 de julio, de cooperativas de Cataluña)*. Barcelona: Atelier, 2020, p. 99-118.

European Comission. Directorate-General for Agriculture and Rural Development. «Generational renewal in agriculture». A: *Overview of the vision for agriculture and food* [en línia]. Disponible a: https://agriculture.ec.europa.eu/overview-vision-agriculture-food/generational-renewal_en.

Fajardo García, Gemma. «Las cooperativas agroalimentarias». A: Vargas Vasserot, Carlos (dir.); Cano Ortega, Cristina (coord.). *Integración y concentración de empresas agroalimentarias*: *Estudio jurídico y económico del sector y de la Ley 13/2013 de fomento de la integración cooperativa*. Madrid: Dykinson, 2018, p. 3-36.

Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya. *Anuari socioeconòmic del cooperativisme agrari de Catalunya 2022* [en línia]. Disponible a: https://cloud.fcac.coop/index.php/s/jJmLFNh6YaB7NDS.

Ferrando Villalba, María Lourdes. «Estructura orgánica (i). Asamblea general». A: Alfonso Sánchez, Rosalía (dir.); Andreu Martí, María del Mar (coord.); Sánchez Ruiz, Mercedes. *Régimen jurídico de las sociedades cooperativas catalanas (adaptado a la Ley 12/2015, de 9 de julio, de cooperativas de Cataluña)*. Barcelona: Atelier, 2020, p. 141-163.

García Companys, Anna. «La diversidad de género como instrumento de buen gobierno en las cooperativas». *CIRIEC-España. Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa* [València], núm. 111 (2024), p. 39-67.

— «El impacto de los instrumentos de colaboración entre cooperativas agroalimentarias en su gobierno corporativo». A: *Libro de actas del Congreso Internacional de Economía y Derecho de la Empresa Agroalimentaria y Cooperativa*. València: Editorial Universitat Politècnica de València, 2025, p. 187-204.

García-Ruiz, Encarnación. «Principio de igualdad de género». A: Aguilar Rubio, Marina; Vargas Vasserot, Carlos; Hernández Cáceres, Daniel (coord.). *Los principios cooperativos y su incidencia en el régimen legal y fiscal de las cooperativas*. [Madrid]: Dykinson, 2024, p. 661-683.

Hernández Cáceres, Daniel. «La constitución de reservas y dotación de fondos». A: Aguilar Rubio, Marina; Vargas Vasserot, Carlos; Hernández Cáceres, Daniel (coord.). *Los principios cooperativos y su incidencia en el régimen legal y fiscal de las cooperativas*. [Madrid]: Dykinson, 2024, p. 467-502.

Lassaletta García, Pedro; Millán Calenti, Rafael Álvaro; Montero Vilar, José Antonio;

Alvarado Herrera, Lucía. «Tipos de socios y otras formas de participación social». A: Peinado Gracia, Juan Ignacio (dir.); Vázquez Ruano, Trinidad (coord.). *Tratado de derecho de sociedades cooperativas*. Vol. 1. València: Tirant lo Blanch, 2019, p. 311-379.

Louredo Casado, Sara. «Las cooperativas de viviendas en régimen de cesión de uso como cauce jurídico para los nuevos modelos habitacionales». *CIRIEC-España. Revista Jurídica de Economía Social y Cooperativa* [València], núm. 37 (2020), p. 167-206.

Mestre, Myriam. «Respuesta de las cooperativas agroalimentarias al abandono de explotaciones y la falta de relevo generacional». *Noticias de la Economía Pública, Social y Cooperativa* [València], núm. 67 (2021), p. 32-34.

Moirano, Armando Alfredo. «La naturaleza multiactiva en las cooperativas». A: Álvarez Rodríguez, Juan Fernando (comp.). *Naturaleza y especificidad de la cooperativa multiactiva*. Bogotà: COOTRADIAN – Escuela de Economía Solidaria, 2008, p. 5-18. Text disponible a: https://ciriec-colombia.org/2023/07/18/naturaleza-y-especificidad-de-la-cooperativa-multiactiva/.

Montegut, Yolanda; Colom, Antoni; Plana-Farran, Manel. «Las cooperativas agrarias centenarias en Catalunya: características y contribución a los ODS». *CIRIEC-España. Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa* [València], núm. 110 (2024), p. 129-161.

Plana, Manel; Gallizo, José Luis. «Intención sucesoria de los estudiantes de escuelas agrarias en las agroindustrias familiares». *Cuadernos Prácticos de Empresa Familiar* [Lleida], núm. 7 (2020).

Rodríguez Padilla, Maridalia; Bastida Vialcanet, Ramon. «Nuevos modelos de cooperativas de vivienda para luchar contra la escasez de vivienda asequible y promover la sostenibilidad. Estudios de casos nacionales e internacionales». *CIRIEC-España. Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa* [València], núm. 116 (2026), p. 59-92.

Roncero Sánchez, Antonio. «Importancia económica, régimen legal y características propias de las cooperativas agrarias y de las sociedades agrarias de transformación». A: Pulgar Ezquerra, Juana; Vargas Vasserot, Carlos; Aguilar Rubio, Marina. *Cooperativas agrarias y sociedades agrarias de transformación*. Madrid: Dykinson, 2006, p. 21-46.

Sánchez Ruiz, Mercedes. «Pérdida de la condición de socio». A: Alfonso Sánchez, Rosalía (dir.); Andreu Martí, María del Mar (coord.); Sánchez Ruiz, Mercedes. *Régimen jurídico de las sociedades cooperativas catalanas (adaptado a la Ley 12/2015, de 9 de julio, de cooperativas de Cataluña)*. Barcelona: Atelier, 2020, p. 119-140.

Server Izquierdo, Ricardo; Melián Navarro, Amparo. «Cooperativismo de crédito y secciones de crédito. Estrategias empresariales y caracterización socioeconómica». *Estudios Agrosociales y Pesqueros*, núm. 188 (2000), p. 187-204.

Simón Elorz, Katrin; Melgarejo Molina, Zuray. «Relevo generacional en los socios de las cooperativas agrarias». A: *Libro de actas del XVII Congreso Internacional de Investigadores en Economía Social y Cooperativa*: *La economía social: transformaciones recientes, tendencias y retos de futuro*. Toledo: CIRIEC-España, 2018, p. 1-24.

Tortosa Chuliá, M. Ángeles; Sundström, Gerdt. «El cohousing senior en España. Cambios desde la economía social en los alojamientos y en la economía de los cuidados para personas mayores». *CIRIEC-España. Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa* [València], núm. 104 (2022), p. 303-331.

Vañó Vañó, María José; Zaragoza Pascual, Germán; Audivet Mendoza, Yuly Daniela. «Longevidad: potencial de la población mayor para la dinamización territorial». A: *Libro de actas del Congreso Internacional de Economía y Derecho de la Empresa Agroalimentaria y Cooperativa*. València: Editorial Universitat Politècnica de València, 2025, p. 52-61.

Vargas Vasserot, Carlos. «El principio cooperativo de puertas abiertas (adhesión voluntaria y abierta). Tópico o realidad en la legislación y en la práctica societaria». *CIRIEC-España. Revista Jurídica de Economía Social y Cooperativa* [València], núm. 27 (2015), p. 133-174.

Verdú Cañete, María José. «Estructura orgánica (ii). El consejo rector». A: Alfonso Sánchez, Rosalía (dir.); Andreu Martí, María del Mar (coord.); Sánchez Ruiz, Mercedes. *Régimen jurídico de las sociedades cooperativas catalanas (adaptado a la Ley 12/2015, de 9 de julio, de cooperativas de Cataluña)*. Barcelona: Atelier, 2020, p. 165-187.